

2008
ročník LI

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

2008
ročník LI

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 3

Obsah

1

**Zaniklý dřevěný farní kostel sv. Jakuba Většího
v Horních Domaslavicích**

David Pindur

11

Ferdiš Duša a knižní kultura

Na okraj výstavy ve Slezském zemském muzeu v Opavě

Pavel Šopák

18

Keramik Ferdiš Duša

Karel Bogar

23

**40 let Pobeskydského klubu přátel výtvarného umění
ve Frýdku-Místku**

Jana Hradilová – Miroslava Žembová

28

**Kouzlo poutních obrázků
Z fondů knihovny Silesia**

Marta Holoušková

29

Setkání s Rudolfem Žáčkem

Zbyšek Ondřeka

31

Padesátiny PhDr. Karla Müllera

Jan Al Saheb

33

**Města a obce na Těšínsku se představují
šenov u Ostravy**

Jiří Kristian

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 01 Český Těšín, Hlavní tř. 15
tel.: 558 761 216, fax: 558 761 223, E-mail: muzeum@muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: dr. Zbyšek Ondřeka
Výkonný redaktor: doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc.,
Vlasta Byrtusová, prof. dr. Dan Gawrecki, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc.,
doc. dr. Dušan Janák, Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus,
dr. Jiřina Kábrtová, doc. dr. Irena Korbelařová, Dr., doc. dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, dr. Zbyšek Ondřeka, doc. dr. Radim Prokop, CSc.,
dr. Pavel Šopák, Dr., Jiřina Veselská, doc. dr. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, UPGRADE CZ s.r.o., Ostrava
Odevzdáno do tisku: 11. 9. 2008
Vyšlo: 10. 11. 2008
Tisk: Tiskárna Grafico s.r.o., Opava
Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.
Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 15
nebo v jeho pobočkách ve Výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životicích, Kotulově dřevěnce
v Havířově, v Archeoparku, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni
Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.

Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 40 Kč
celoroční předplatné 160 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě
č. j. 2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Zaniklý dřevěný farní kostel sv. Jakuba Většího v Horních Domaslavicích

David Pindur

„Statkář z Důlních Domaslovic, pan Jiří Janušovský, rytíř z Vyšehradu těžce onemocněl a požádal 30. března 1773 v 10 hod. večer svátostmi umírajících zaopatřen býti. Rychle nechal farář koně zapřáhnout a spěchal k nemocnému. Ve spěchu zapomněl pacholek lucernu hořící v konírně, kde třetí slepý kůň bloudil, světlo vyvrátil, od kteréhož se stelivo chytilo a v okamžik celá dřevěná budova hořela. Když farář k bytu nemocného dojížděl, viděl již oheň na střeše, ale nedal se tím nikterak zmásti. Leč neštěstí samo nechodí: vstoupiv do světnice nemocného, viděl i slyšel, že nemocný již život svůj dokonat. Zkormoucen vracel se domů a donesa svátost Oltářní do kostela zpět, spěchal na místo neštěstí, kde hrozou spoustu spatřil, již prudkým větrem podporovaný živel způsobil. Nejen konírna, ale všechny farní budovy v krátké době obráceny v popel, aniž by se dalo to nejmenší zachrániti. I dobytek shořel. Shořel také farní archiv, tedy i poslední úryvky z dějin domaslovických...“. Takto sugestivně vylíčil fatální požár dřevěné fary v Domaslavicích zdejší kooperátor P. František Havlas (1857 – 1927)¹ ve svém spisku *Děje- a životopisné památky farnosti Domaslovické*, čerpající především z farní kroniky založené roku 1833.² Touto nešťastnou událostí přišel jeden z nejstarších farních okrsků na Těšínsku o cenné archivní písemnosti dokumentující jeho historii, zejména pak soubor křestních, oddacích a úmrtních matrik vedených prokazatelně od roku 1664 nejen pro

farnost Domaslavice, ale také pro připojenou farnost Hnojník.³ Faru a hospodářské budovy, ale také farní archiv bylo tedy třeba vybudovat počínaje rokem 1773 zcela od základů. V důsledku této události bylo při pozdějším zpracování dějin domaslavické farnosti odkazováno na zhoubný požár a zejména nejstarší osudy benefícia byly pojaty stručnou formou bez širšího využití dochovaných písemných pramenů z Arcidiecézního archivu ve Vratislavi,⁴ těšínské pobočky katovického Státního archivu či Zemského archivu v Opavě.⁵ Tyto písemnosti v mnohém osvětlují vývoj benefícia již od první poloviny 17. století a mohou mj. také podat komplexní obraz o původním dřevěném farním kostele sv. Jakuba Většího (Staršího), který byl bezprostředním předchůdcem dnešní barokní stavby z let 1739 – 1745.

Nejstarší zmínky, kostel v luterské správě, počátky rekatolizace

První písemná zmínka o samostatné duchovní správě v Domaslavicích pochází z poloviny 15. století. Jedná se o soupis tzv. svatopetrského halře opolského arcijáhenství z roku 1447, kde jsou uvedeny jak Domaslavice, tak i sousední Soběšovice, které byly rovněž sídlem farnosti.⁶ Podle místní lidové tradice je nejstarší domaslavický kostel situován do dominantní polohy na jihozápadním úbočí kopce Vidíkov (358 m. n. m.), do míst, kde stojí

Centrum Horních Domaslavic s kostelem, v pozadí kopec Vidíkov
Archiv autora

od roku 1863 železný kříž. Tato dřevěná stavba měla být stržena větrem, a proto byla nahrazena novým kostelem, vybudovaným rovněž ze dřeva v místech dnešního chrámu na katastru Horních Domaslavic nad řekou Lučinou v nadmořské výšce 309 metrů.⁷

V souvislosti se šířením reformace v těšínském knížectví v polovině 16. století připadla i domaslavická fara s kostelem do rukou luteránů. Někdy v této době také zanikla fara v Soběšovicích a tamější kostel byl svěřen do správy domaslavických luterských farářů. Jedním z nich byl i Řehoř Nicius, který zemřel roku 1602.⁸ Roku 1612 byla od soběšovického kostela (tudíž z obvodu domaslavické farnosti) odňata ves Žermanice a připojena ke katolické farnosti Bruzovice. Farnost se sídlem v Soběšovicích nebyla již nikdy obnovena a tamější kostel zůstal filiálním. Také Žermanice zůstaly až do dnešních dnů součástí bruzovické farnosti.⁹ Po vyhlášení restitučního ediktu císařem Ferdinandem II. ze dne 6. března 1629 došlo k zostření rekatolizačního kurzu i na Těšínsku, již o rok dříve vydal dne 13. září prezident slezské komory Hanibal z Donína rozkaz k uzavření protestantských kostelů v těšínském knížectví a vypovězení evangelických kněží a učitelů.¹⁰ Důsledky plnění tohoto nařízení sice nedopadly na těšínský venkov v plné síle, nicméně je pravděpodobné, že brána domaslavického kostela zůstala před luterskými bohoslužbami uzamčena. Katolický kněz Jan Scultetus, duchovní správce sousední bruzovické farnosti, roku 1629 do bruzovické křestní matriky o této události latinsky poznamenal: „*Chrámy heretiků zavřeny. Těžko byli obráćeni, dokonce raději majetky opouštěli, než by se zřekli hereze*“.¹¹ V souvislosti s činností rekatolizační komise ustanovené císařem Ferdinandem III. byly kostely v Domaslavicích a Soběšovicích dne 25. března 1654 předány definitivně do správy katolické církve.¹² Posledním luterským pastorem v Domaslavicích byl Řehoř Nicius (zřejmě syn výše zmíněného stejnojmenného předchůdce zesnulého roku 1602), který však zemřel již předchozího roku (1653).¹³

Prvním katolickým farářem po roce 1654 zde byl ustanoven Adam Maxmilián Gilin. K rozlehlé domaslavické farnosti byla tehdy připojena také neobsazená farnost Hnojník s farním kostelem Navštívení P. Marie v Hnojníku a filiálním kostelem sv. Bartoloměje v Třanovicích.¹⁴ K samotnému farnímu kostelu sv. Jakuba Většího v Domaslavicích příslušely obce a osady Dolní a Horní Domaslavice, Dolní a Horní Tošanovice, Dobratice, Bukovice, Kocurovice, Šprochovice a Závadovice. Rekatolizační proces probíhal v těchto lokalitách, stejně

jako i jinde na Těšínsku, v prvních letech jen pozvolna. Příčinou byla i místní luterská šlechta držící patronátní práva ke všem kostelům ve farnostech Domaslavice a Hnojník. Často se vyskytujícím jevem bylo konání zapovězených protestantských bohoslužeb na šlechtických sídlech. Těchto shromáždění se k nelibosti katolických duchovních zúčastňovali ve vysokém počtu také poddaní. Roku 1662 se na zemský soud v Těšíně obrátil rozhořčený domaslavický farář Vavřinec František Navarius s žalobou na Jana mladšího Tluka¹⁵ na Dolních Tošanovicích. Příčinou a předmětem jejich sporu byl stříbrný mešní kalich z domaslavického kostela, který byl uschován u Tluka a bylo z něj přijímáno po luterském způsobu. Farář Navarius prokázal s pomocí svědků a nezvratných důkazů: „*že takový kalich, jednauč v kostele, podruhé u kostelních v Tošinovicích, někdy také u pána, kdy[ž] nebezpečno bylo, v uschování zůstával, a že z toho kalichu všem lidem vůbec posluhováno bylo*“.¹⁶ Obžalovaný Jan mladší Tluk z Tošanovic tím jednoznačně porušil nařízení těšínského zemského hejtmána Kašpara Borka z Roztropic a Tvorkova z 6. února téhož roku, dle jehož znění měli těšínské stavové mj. „*kostelní klenoty, kalichy a jiné těm podobné věci, tu, kde náleží, oddati*“.¹⁷ Jan mladší Tluk z Tošanovic byl tedy rozhodnutím těšínského zemského soudu ze dne 8. května 1662 povinen „*takový stříbrný kalich ve dvou nedělích pořád sběhlých v přítomnosti kolátorův kostelním domaslovským oddati*“.¹⁸ Zda skutečně došlo k urovnání této roztržky v prospěch místního duchovního správce a farního kostela není možno vzhledem k absenci dalších archivních pramenů k této kauze spolehlivě doložit.¹⁹ Faktem však zůstává, že s evangelickými držiteli obou Tošanovic nastaly opět problémy při výstavbě zděného domaslavického kostela v první polovině 18. století, jak o tom bude ještě níže pojednáno.

Podoba a zařízení dřevěného kostela v letech 1679 – 1727

Učinit si první konkrétní představu o vzhledu dřevěného kostela sv. Jakuba Většího nám umožňuje dochovaný protokol z arcijáhenské vizitace farnosti z roku 1679. Tehdy se o chrámu nevědělo, zda byl dedikován (zasvěcen) či benedikován (požehnan), avšak památka svěcení se podle místní tradice slavila v neděli po svátku sv. Hedviky (původně 15. října, od pontifikátu papeže Inocence XI. 17. října). Totéž platilo o novém hlavním oltáři, který byl pozlacen a ve střední části jeho mensy byl umístěn uzamykatelný tabernákl. Kostel sv. Jakuba

nevlastnil, stejně jako ostatní kostely ve farnostech Domaslavice a Hnojník, monstranci, a proto byla Nejsvětější svátost v tabernáklu přechovávána pouze v měděném ciboriu s víkem a vhodným pláštěm. Tento oltář byl opatřen portatilem (posvěcenou přenosnou kamennou schránkou s ostatky světců, která se vkládala do oltářní mensy), na němž byly celebrovány mše. Na epištolní straně byla k presbytáři přistavěna krátce před touto vizitací nákladem držitele statku Horní Domaslavice Filipem svobodným pánem Saint Genois d'Anneaucourt kaple sv. Filipa a Jakuba.²⁰ Tento příslušník starého valonského šlechtického rodu z Henegavska v tehdejších Španělském Nizozemí (provincie Hainaut v dnešní Belgii) a plukovník kyrysníků v habsburských službách v závěrečném období třicetileté války nabyl Horní Domaslavice roku 1654 a stal se zakladatelem těšínské (slezské) rodové větve. Se stejným datem je spojována i výstavba dochované zděné kaple sv. Jana Nepomuckého (dnes sv. Anny) v areálu zbořeného panského sídla v Horních Domaslavicích.²¹ Tato „zámecká“ kaple měla dle místní tradice sloužit držitelům panství jako rodová hrobka, toto tvrzení však nebylo dodnes spolehlivě prokázáno.²² Mnohem pravděpodobněji tuto funkci plnila právě kaple sv. apoštolů Filipa a Jakuba, kterou nechal Filip Saint Genois vystavět při kostele na své náklady, avšak bez povolení vratislavského biskupa. Domněnce, že pod kaplí sv. Filipa a Jakuba se nacházela hrobka²³ držitelů hornodomaslavického statku, by odpovídala i skutečnost, že pouze oni jako jediní ze všech světských patronů farního kostela přispívali na opravu této kaple.²⁴ V této kapli se nacházel nový, částečně pozlacený oltář s patrociniem výše zmíněných apoštolů. Na vhodném místě byla postavena jednoduchá křtitelnice, přikrytá pouze deskou. I ostatní vybavení chrámu bylo poměrně chudobné. V kostelní lodi byla umístěna kazatelna. Podlaha byla tvořena špatně upevněnými prkny. Zcela zde scházela zpovědnice a ke zpovědi pravděpodobně sloužila dle staré zvyklosti lavice či jako např. v nedalekých Sedlišťích vhodná židle.²⁵ Vchod do kostela byl opatřen kvalitními dveřmi se zámkem, avšak postrádal klopenky na svěcenou vodu. Útroby dřevěné věže obsahovaly dva zvony, třetí a zároveň nejmenší, tzv. sanktusník, byl zavěšen ve věžičce na kostelní střeše. Krytina věže i střechy byla, jako u většiny dřevěných kostelů, zhotovena ze štípaného šindele a při vizitaci byl její stav shledán dobrým. V sakristii přiléhající k presbytáři z evangelijní strany bylo v roce 1679 uloženo následující bohoslužebné náčiní a prádlo: stříbrný kalich s paténou, 2 bursy, 6 korporálů, 7 purifikatorií, 5 pal, 6 vel a 5 kasulí

*Zámecká kaple v Horních Domaslavicích před rekonstrukcí r. 1960
Archiv autora
Foto Jan Š. Zaškolný*

(ornátů) rozličných liturgických barev, alby s humerály, 1 cingulum pro kněze, 2 oltářní antipendia, 4 spodní ubrusy na pokrytí oltáře, 4 postříbřené svícny, 2 komže pro ministranty, 1 zvonek, 2 koberce k pokrytí oltářních stupňů a 3 polštáře pod misál. Z knih se zde nacházela vedle římského misálu jen ručně psaná agenda krakovské diecéze menšího formátu. Tento nepočetný soubor bohoslužebné výbavy svědčí o celkové nuzotě kostela, kterou je možno zčásti přičítat neochotě místních protestantských držitelů patronátního práva podílet se na celkovém zvelebování katolického chrámu, jak se ještě několikrát v dějinách této farnosti potvrdilo. Neutěšenou finanční situaci kostelního majetku podtrhoval i fakt, že při této arcijáhenské vizitaci mohl disponovat pouze 8 tolarů slezskými v hotovosti, zatímco především příslušníci místní šlechty dlužili kostelnímu jmění více než 200 tolarů. Poměrně střídme působící interiér kostela byl ozdoben ještě blíže nespecifikovanou plastikou s motivem Poslední večeře Páně, která mohla pocházet ještě z luterského období. Již v roce 1679 bylo v Domaslavicích zvykem stavět ve svatém týdnu před Velikonocemi Boží hrob s dřevěnou figurou znázorňující mrtvého Krista. Farář Pavel Josef Sedlický byl po vizitaci farního kostela roku 1679 napomenut, aby v dohledné době zajistil u Filipa Saint Genois fundaci, podle níž měl jako zakladatel boční kaple sv. Filipa a Jakuba pravidelně přispívat na reparaci její šindelové střechy. Sedlický měl dále pořídit monstranci, dostatečně odpovídající zpovědnici a malovaný výjev křtu Páně v Jordánu, který měl být umístěn nad křtitelnicí. Také podlaha měla projít celkovou rekonstrukcí.²⁶

Další podobu domaslavického dřevěného kostela se pokusíme rekonstruovat především komparací dochované řady protokolů

Kostel a řeka Lučina
(jez dnes zatopen
Žermanickou přehradou)
Archiv autora
Foto Oldřich Pindur

z kanonických vizitací této farnosti z přelomu 17. a 18. století (1688, 1697, 1717, 1719, 1723 a 1727)²⁷ a jiných archivních pramenů. Kostel se nacházel v dominantní poloze na návrší nad řekou Lučinou na rozhraní katastrů obcí Dolní a Horní Domaslavice, ještě však na území posledně jmenované. Již roku 1688 byl kostel považován za benedikovaný (na rozdíl od předchozí vizitace v roce 1679). Stavba byla vyhotovena kompletně ze dřeva a trámová konstrukce byla ošalována prkny. Obvod chrámové lodi obíhala z venkovní strany, tak jako u většiny starších dřevěných kostelů na Těšínsku zastřešená ochozová galerie se sloupky, tzv. sobota, která byla kryta šindelovou stříškou.²⁸ Tuto otevřenou ochozovou galerii nacházíme v této době u všech kostelů v domaslavické a připojené hnojnické farnosti – v Soběšovicích, Hnojníku i Třanovicích.²⁹ Z evangelijní strany přiléhala k presbytáři dřevěná sakristie obdélníkového půdorysu se samostatným vchodem ze hřbitova. Tato místnost byla ke konci 17. století pravidelně označována jako malá a temná, proto byla v této věci učiněna náprava a roku 1719 byla sakristie již zděná a shledána dostatečně prosvětlenou.³⁰ Symetricky se sakristií přiléhala k presbytáři kostela z epistolní strany již zmíněná dřevěná kaple sv. Filipa a Jakuba. Ve věži, která byla spojena s hmotou chrámové lodi, byly stále zavěšeny dva zvony. Jeden z těchto zvonů, vážící 4 centnýře, byl později přenesen do zvonice zděného kostela. Podle inventáře domaslavické farnosti z roku 1808 byl na tomto zvonu pouze „gotický“ nápis: „*Ave Maria gratia plena Dominus tecum benedi[cta in mulieribus]*“. Pisatel tohoto inventárního soupisu, farář Josef Andělín Gerich, tehdy podle způsobu provedení nápisu i vzhledu zvonu usuzoval, že je značného stáří.³¹ Třetí a nejmenší zvon byl

zavěšen v sanktusníku na střeše kostela, zmíněném poprvé již roku 1679. Kromě zavedeného zvonění před bohoslužbami a při udílení svátostí či pohřbech bylo pravidelně dvakrát denně vyzváněno k modlitbě Anděl Páně a v závěru 17. století také za vítězství císařských zbraní v bojích s tureckým nepřítelem. Tyto povinnosti obstarával domaslavický učitel. Kostel obklopoval hřbitov se samostatně stojícím dřevěným objektem márnice. Byli zde pohřbíváni i luteráni, avšak na místě striktně odděleném od části pro katolíky. Mimo areál hřbitova bylo situováno místo určené pro pohřby nepokřtěných dětí. Na hřbitov obehnaný dřevěným parkánem se stříškou krytou šindelem (roku 1719 bylo hrazení hřbitova již zčásti zděné) se vstupovalo jednou bránou, na níž byl vztyčen dřevěný kříž.³²

Plochý strop kostela, tvořený deskami, byl vyzdoben malbami. Podlaha celého objektu byla rovněž tvořena prkny. Největší pozornost návštěvníků přitahoval přirozeně hlavní oltář sv. Jakuba Většího. Retabulum neposvěceného oltáře bylo zčásti pozlacené. Na oltářní mense byl umístěn malý uzamykatelný tabernákl, v němž byla v pozlaceném měděném ciboriu uchovávána Nejsvětější svátost. Výbavu hlavního oltáře doplňovalo portatile, svícny, kříž, kanonické tabule a tři plachty. Před oltářem byla zavěšena mosazná lampa věčného světla, která se však z nedostatku finančních prostředků rozsvěcovala pouze v době konání nedělních a svátečních bohoslužeb. V boční kapli sv. Filipa a Jakuba se nacházel oltář mariánského patrona. Nebyl benedikován, měl však vyzděnou mensu s portatilem, které požehnal 22. března 1712 vratislavský světící biskup Antonín Ignác Müntzer (1659 – 1714) a do portatilu vložil ostatky sv. Eusebia a Fronda, mučedníků.³³ V této boční kapli se nacházela také dřevěná křtitelnice s měděným kotlíkem pro křestní vodu, která se obměňovala jednou za půl roku. Vizitátor roku 1719 nařídil, aby byl tento kotlík vyměněn za nový, k jehož výrobě mělo být použito cínu. Naopak uzamykatelné víko bylo zhotoveno z cínu a klíč se nacházel u faráře. Poblíž křtitelnice byla na stěně umístěna uzamčená skříňka obsahující trojdílnou cínovou nádobku pro posvátné oleje. Také zde mělo dle závěru vizitace dojít ke změně. Stávající nádobka měla být vyměněna za dvoudílnou a skříňka označena pozlaceným nápisem: „*Sacri liquores*“. V kapli sv. Filipa a Jakuba se nacházela již roku 1688 také jednoduchá zpovědnice. Roku 1719 o ní bylo poznamenáno, že je umístěna na nevhodném místě, nejsou na ní umístěny papežské odpustkové rezerváty a není ozdobena didaktickými výjevy z umučení Páně, což mělo být

rovněž napraveno. Na evangelijní straně presbytáře stála jednoduchá umělecky vyřezávaná kazatelna, krytá plátným velem. Prostor pod presbytářem sloužil také příležitostně k pohřbívání místních duchovních. V chrámové lodi stály dobře ustavené lavice, v nichž sedávali farníci odděleně podle pohlaví. Nad hlavním vchodem do kostela, jehož vrata byla opatřena masivním kovaným zámkem, se nacházela kruchta, ještě roku 1719 však bez varhan. Z pramenů nevysvítá, zda zde existoval alespoň pozitiv či jiný hudební nástroj. Interiér kostela, který byl roku 1727 označen jako „*pulchre ornatam*“ (krásně ozdobený), doplňovalo ještě několik blíže nespecifikovaných obrazů a soch („*sacrae imagines*“).³⁴ Konkrétně jsme informováni pouze o figuře mrtvého Krista pro Boží hrob a dřevěné plastice s motivem sv. Anny učící P. Marii,³⁵ která byla patrně pozdně gotického či renesančního původu.³⁶ V kostele scházela ještě počátkem srpna roku 1719 pokladnička k vybírání almužen a měla být proto neprodleně pořízena. V sakristii bylo způsobně uloženo potřebné liturgické náčiní, bohoslužebná roucha a kostelní prádlo. K první skupině náležel roku 1697 stříbrný kalich s paténou, jeden pár mešních stříbrných konviček s táckem a stříbrná monstrance. Druhou skupinu zastupovaly 2 nové a drahocenné kasule, několik dalších starších kasulí či velum z bílého taftu pro zakrytí monstrance. Roku 1719 se kromě výše uvedených předmětů v sakristii nacházely mj. také cínové a křišťálové ampule, druhý kalich, nádoba se svěcenou vodou, mosazná kadidelnice s loďkou a kříž nošený při procesích, z knih pak diecézní agenda a dva misály.³⁷

Dřevěný kostel v Domaslavicích jako cíl barokních poutí

Zasvěcení domaslavického kostela Jakubu Většímu (Staršímu), který zemřel podle tradice jako první z apoštolů Ježíše Krista mučednickou smrtí (r. 42 po Kr.) a jehož kult se řadil již od raného středověku mezi nejpopulárnější v Evropě (proslulé španělské poutní místo Santiago de Compostela, kde se nachází od 7. století světcův hrob),³⁸ zcela jistě přitahovalo pozornost katolíků na Těšínsku, kde byly se svatojakubským kultem spjaty pouze dva kostely.³⁹ Nevíme však, zda se toto patrocinium pojilo k tomuto chrámu již před polovinou 17. století.⁴⁰ Kostel sv. Jakuba Většího, patrona poutníků, v Domaslavicích patřil ve druhé polovině 17. století do skupiny oblíbených kostelů v regionu, „*kam zbožný lid rád chodí*“.⁴¹ Podle vratislavské diecézní agendy z roku 1510 patřil svátek sv. Jakuba Většího (25. července)

do užšího okruhu svátků spojených s přísným postem. Oslavu tohoto svátku jako zasvěceného pro celou diecézi potvrdil po roce 1656 také vratislavský biskup Leopold Vilém Habsburský. Do Domaslavic se v tento červencový den pravidelně vypravovala procesí poutníků ze sousedních farností Bruzovice a Dobrá, jak je doloženo pro druhou polovinu 17. století a první polovinu století následujícího.⁴²

Hlavní patrocinium domaslavického farního chrámu však v barokním období podle dosavadního stavu poznání pravděpodobně zastíňovala oslava svátku sv. Filipa a Jakuba (1. května),⁴³ kterým zde byla zasvěcena boční kaple kostela. Jak již bylo výše řečeno, souvisí geneze tohoto sakrálního prostoru souvisí s mecenátem hornodomaslavické vrchnosti, konkrétně s osobou Filipa Saint Genois. Na bedrech jeho potomků, stejně jako dalších držitelů tohoto statku, ležela starost o údržbu této kaple. Příslušníci rodu Saint Genois d'Anneaucourt patřili v druhé polovině 17. století k největší opoře katolických farářů v Domaslavicích. Starost o zachování čistoty víry svých poddaných, donedávna evangelíků, vedly Karla Maxmiliána svobodného pána Saint Genois k formulování prvního ze čtrnácti článků povinností poddaných z konce 17. století, které se dochovaly na prvních stránkách nejstarší pozemkové knihy Horních Domaslavic. Doslovně je zde uvedeno: „*Dostatečně se Vám naporučuje od Vašej milostivej vrchnosti dědinné, aby jeden každý saused hornodomaslovský i jinší všichni zdejší poddaní do kostela se vši bedlivostí chodili, slovo Boží poslouchali, podle něho se zachovali a sobě toho lehce nevážili, pod těžků zámluvů a pokutů také ku zpovědi a ku přijímání velebněj svátosti abyste chodili*“.⁴⁴ V první májový den, kdy se slavil svátek apoštolů Filipa a Jakuba Menšího (pro který byla kaple již roku 1679 opatřena plnomocnými odpustky), přicházelo do Domaslavic procesí z farnosti Dobrá. Účast doberských farníků na zdejší filipojakubské pouti je spolehlivě doložena pro roky 1718, 1723, 1724.⁴⁵ Po dostavbě zděného domaslavického kostela byl oltářní obraz s motivem sv. Filipa a Jakuba z této kaple přenesen na boční oltář na epištolní straně v novém kostele.⁴⁶ O živé účtě k těmto apoštolům v domaslavické farnosti svědčí i fakt, že byli zvoleni za patrony pro kostel v Dobraticích, který byl vystavěn v letech 1863 – 1865.⁴⁷

Zcela uspokojivě nebyl dodnes vyjasněn původ obrazu P. Marie s Ježíškem, který je kopií milostného obrazu Madony (La Madona Padrona delle Scuole Pie) z kostela S. Pantaleo v Římě. Tento typ milostného obrazu s protimorovým účinkem byl uctíván především

Socha sv. Anny z dřevěného kostela
Archiv autora

příslušníky řádu piaristů a jimi byla účta šířena.⁴⁸ Obraz nejasného stáří, umístěný dnes na bočním oltáři na evangelijní straně, měl věnovat domaslavickému kostelu jistý frýdecký měšťan. Zdejšími farníky byl a dosud je uctíván jako zázračný a roku 1882 byl dokonce umístěn nad svatostánkem hlavního oltáře.⁴⁹ Není zřejmé, zda měl tento obraz přímou spojitost s mariánským oltářem, zmiňovaném roku 1719 v kapli sv. Filipa a Jakuba v dřevěném domaslavickém kostele.⁵⁰ Rovněž je nejistá spojitost protimorového významu obrazu s morovou epidemií, která ve farnosti zuřila za působení faráře Stanislava Gazdy⁵¹ a souvisela s jejím posledním výskytem na Moravě a v přilehlé části Slezska v letech 1714 – 1716.⁵²

Nejstarší zbožné fundace (1683 – 1701)

Pevnou součástí života každé farnosti se v období po tridentském koncilu stala zbožná nadání („*fundatio pia*“) neboli fundace. Jednalo se o zvláštní zdroj příjmů, který se obvykle dělil mezi kostelní jmění a příjmy duchovních. Fundace byly tvořeny zvláštními majetkovými podstatami, které představovaly pozemky, finanční kapitály či disponibilita právy, které byly věnovány katolické církvi. Ta měla příjmy z nich užívat ke zbožným a dobročinným účelům. Ve druhé polovině 17. století se na venkově prosadil typ zbožných fundací ve formě peněžního kapitálu. Jednotlivým prvkem zvýšené fundační aktivity této doby, úzce korespondující s barokní zbožností, bylo její prostoupení všemi tehdejšími společenskými vrstvami. Cílem bylo nejčastěji sloužení mše či konání různých druhů pobožností za pokoj a spásu fundátorovy duše příp. jeho rodinných příslušníků, širšího příbuzenstva či přátel.⁵³ V Domaslavicích se tato aktivita projevovala

zakládáním mešních stipendií především pro farní kostel, sporadicky také pro filiální kostel v Soběšovicích (až od r. 1775). Obdobná praxe byla ustálena i v sousedních venkovských farnostech, např. v Bruzovicích, Dobré aj.⁵⁴

První fundace pro farní kostel sv. Jakuba Většího v Horních Domaslavicích byla založena na popud arcijáhenského vizitátora dne 29. listopadu 1683 již zmiňovaným Filipem svobodným pánem Saint Genoio na Horních Domaslavicích. Z jeho hornodomaslavického statku měla po dobu dvou let plynout částka ve výši 4 toлары slezské, z nichž byl farář povinen sloužit za spásu duše fundátora čtyři tiché mše ročně ve čtvrtletních intervalech, celkem měl tedy na fundátorův úmysl odsloužit osm mší. Na údržbu kaple sv. Filipa a Jakuba při kostele byla při této příležitosti odkázána pro „*fundatione perpetua*“ roční částka ve výši jednoho rýnského zlatého, která měla být vyplácena o svátku sv. Václava. Kostel měl z tohoto mešního stipendia každoroční provizi ve výši 6 krejcarů.⁵⁵ Téhož roku fundátor zesnul a hornodomaslavický statek zdědil jeho mladší syn Karel Maxmilián.⁵⁶ Zakladatelem další fundace pro domaslavický farní kostel byl rovněž šlechtic, Valentin Kozlovský, držitel hornodomaslavického statku. Jeho poměr k této držbě není zcela jasný, pravděpodobně byl poručníkem nedospělého dědice Horních Domaslavic Karla Maxmiliána svobodného pána Saint Genoio. Dne 22. května 1688 založil mešní stipendium. Z fundačního kapitálu měly být celebrovány čtyři tiché mše ročně. Farář měl z této fundace získávat ročně 3 toлары slezské, kostel 4 groše, učitel 8 grošů, kostelníci 4 groše a místní chudina 2 groše. Valentin Kozlovský založil 20. května roku 1701 další fundaci pro kostel sv. Jakuba Většího. Tehdy byl držitelem statku Kocurovice a mešní stipendium čtyř mší ročně sloužených o svátcích bylo součástí jeho poslední vůle. Také vdova po plukovníku Filipu svobodném pánu Saint Genoio na Horních Domaslavicích, paní Helena Sidonie, roz. Proklová z Proklsdorfu, obdařila farní kostel fundací dne 1. května 1701. Z darované částky 6 toлары slezských 18 grošů měl farář nárok na 6 toлары a na domaslavického učitele připadal za hudební doprovod a zpívání litaní zbytek. Z fundace mělo být odslouženo ročně celkem 12 zpívaných mší, dvě o svátku sv. Filipa a Jakuba (1. května), jedna za fundátorku okolo svátku sv. Heleny (15. dubna či 21. května), dvě okolo svátku sv. Jana Křtitele (24. června), po jedné okolo sv. Jana a Pavla (26. června) a sv. Markéty (13. července), další dvě okolo sv. Mikuláše (6. prosince) a zbylé v libovolné termíny.⁵⁷ Helena Sidonie Saint Genoio,

kteřá zemřela roku 1703, kromě toho pamatovala na chudinu. „Nejbědnějším“ domaslavic-kým farníkům odkázala roční částku ve výši 6 tolarů, které jim měly plynout z hornodo-maslavického statku.⁵⁸

Velmi významnou fundaci založil v závěru svého života zdejší dlouholetý farář Pavel Josef Sedlický. Tento frýdecký rodák v Domaslavicích působil od roku 1674 až do své smrti. Do roku 1697 zde obrátil ke katolické víře na 200 protestantů, nadřazenými byl chválen jako starostlivý a obětavý kněz, plnící řádně své pastorační povinnosti a bdící nad právy katolické církve.⁵⁹ Dne 3. ledna 1700 založil farář Sedlický fundaci ve výši 600 tolarů slezských. Jednalo se o peníze, které na tento účel nashromáždil během své zdejšího působení on i jeho předchůdci – faráři Adam Maxmilián Gilin a Adam Vojkovský. Tato vysoká částka měla sloužit jako základní kapitál pro výživu výpomocného kněze, kterého rozlehlé farnosti Domaslavice a Hnojník již akutně potřebovaly.⁶⁰ Prvním zdejším kooperátorem zde se ještě za života fundátora stal P. Stanislav Gazda, který byl také svědkem Sedlického smrti 14. března téhož roku a stal se jeho nástupcem.⁶¹ Poslední z fundací v době existence dřevěného farního kostela v Domaslavicích založili dne 11. listopadu roku 1701 jistí Matěj Mácha, Jiří Schottmann a Barbora Virbecká („Wirbeckin“). Z této fundace, o jejichž zakladatelích nevíme kromě jmen nic bližšího, se měly ročně absolvovat tři tiché mše, za něž měl farář nárok na 8 grošů. Po roce 1701 nadační aktivita v domaslavické farnosti na půl století zcela ochabla. Na zpřetrhanou tradici navázal až roku 1755 Jiří František Harasovský z Harasova, zakladatel současného zděného kostela, který věnoval částku ve výši 120 rýnských zlatých na 6 mší ročně. Jedna z nich měla být sloužena v den sv. Anděla strážného.⁶² Harasovský byl horlivým ctitelem tohoto kultu a s povolením papeže Benedikta XIV. dokonce založil roku 1744 při domaslavickém farním kostele náboženské bratrstvo sv. Anděla strážného, které bylo zrušeno za vlády císaře Josefa II. roku 1783.⁶³

Výstavba zděného kostela

Na Hromnice roku 1724 byla uzavřena kupní smlouva na statek Horní Domaslavice a Dobratice mezi dosavadními držiteli, manžely Gottfriedem Rudolfem a Annou Františkou Tlukovými z Tošonovic na straně jedné a manžely Jiřím Františkem a Františkou Rozálií Harasovskými z Harasova coby kupujícími na straně druhé.⁶⁴ Bylo všeobecně známo, že nový držitel Horních Domaslavic je

horlivým katolíkem (byl synovcem Maxmiliána Harasovského, který byl v letech 1690 – 1696 hejtmánem hukvaldského panství olomouckých biskupů). Přesto tehdy ještě nikdo ze sousedních protestantských šlechticů připojujících své svědecké podpisy k písemné smlouvě této transakce netušil, že Jiří František Harasovský se do dějin domaslavické farnosti nesmazatelně zapíše iniciací, finanční podporou a organizací výstavby barokního zděného chrámu sv. Jakuba Většího, který se stane ozdobou a výraznou dominantou celého kraje.

Bylo nábíledni, že nepřilíš rozměrný dřevěný farní kostel již nemůže postačovat liturgickým účelům velmi rozlehlé farnosti, která i s připojeným hnojnickým beneficiem čítala podle popisu v Bratislavské diecéze roku 1724 na 2000 duší, z toho zhruba polovinu tvořili katolíci.⁶⁵ Často se stávalo, že mnohé farníky, putující ze vzdálených podhorských vsí do Domaslavic k nedělním a svátečním mším dlouhé hodiny, dřevěná stavba nepojala a museli vzít zavděk krytou sloupovou galerií okolo kostela případně postávaním na hřbitově. Zřejmě i těchto důvodů, vedoucích k nepřilíš důstojnému prožitku služeb Božích věřícími a k jejich náboženské negramotnosti, si byl rytíř Harasovský vědom. K pastoračnímu problému je třeba připočítat ještě nákladné výdaje spojené s náročnou údržbou dřevěného objektu (každoroční pravidelná výměna šindelové střešní krytiny, časté uhnívání trámů, desek a jiných konstrukčních částí kostela, boj s dřevokazným hmyzem, houbami a plísňemi aj.). Vzhledem k faktu, že Harasovský byl jako jeden z mála z držitelů patronátního práva kostela katolického vyznání, leželo finanční krytí odstraňování těchto problémů především na jeho bedrech. Nevíme přesně zda to byly pouze tyto pohnutky, které jej v průběhu roku 1739 motivovaly

*Zámek v Horních Domaslavicích
Archiv autora
Foto Jan Š. Zaškolný*

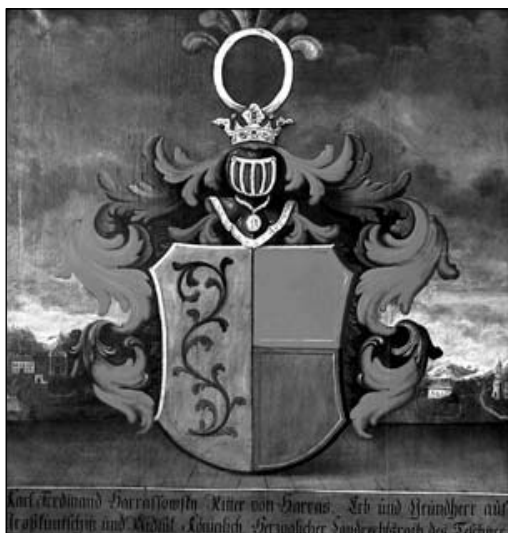

Kostel v Horních
Domaslavicích
Archiv autora

k započetí výstavby chrámu z pevného materiálu ve spolupráci s farářem Valentinem Klassidem. Tendence směřující k výstavbě nového kostela lze datovat již k roku 1736 a především k následujícímu roku, kdy byl administrátorem farnosti kněz Mikuláš Blowatsch. Již tehdy však realizaci stavby bránila neochota Erdmana Marklovského svobodného pána z Pernštejna a Žebráče na Horních Tošanovicích a Jana Jiřího Ruseckého z Ejvaně na Dolních a Prostředních Tošanovicích. Oba tito svěští spoludržitelé patronátního práva k farnímu kostelu sv. Jakuba Většího byli augšpurského vyznání⁶⁶ a rezolutně odmítli na stavbě nového kostela jakkoliv finančně participovat a to i poté, co byl roku 1739 položen základní kámen. Podpurným argumentem jim mělo být osobní vyjádření tesařů Jiřího Valíčka a Jakuba Skarabely, kteří celý objekt dřevěného kostela dne 22. července 1739 pečlivě prozkoumali. Stěny shledali v zachovalém fyzickém stavu, stejně tak střechu, která byla z jedné strany dokonce nedávno pokryta novým šindelem. Jediným nedostatkem byl uhnílý trám

Erb rodu Harasovských
z Harasova,
sbírky Muzea Beskyd

v sanktusníku. Tímto znaleckým posudkem, stejně jako velikým robotním zatížením svých poddaných, kteří by se nemohli na stavbě osobně podílet, pak oba tošanovičtí držitelé argumentovali v dopise adresovaném generálnímu vikáři vratislavské diecéze.⁶⁷ Se svým písemným protestem však Marklovský a Rusecký příliš neuspěli. Církevní orgány byly opačného mínění a stavbu podporovaly. Byla navíc potvrzena částka ve výši 2000 tolarů slezských, kterou se měli oba evangeličtí šlechtici na stavbě podílet. Vratislavský generální vikariát pověřil psaním z 10. září 1739 frýdeckého arcikněze a faráře Kryštofa Pašku koordinací celé výstavby a dohledem nad vyplacením požadovaných 2000 tolarů. Jako konkrétní důvod ke stavbě nového kostela ordinariát doslovně uvedl: „daß die Domasslowitzer Kirche bekannter massen sehr Alt und die hauffige Pfarr Kinder zu fassen allzuklein, einfolgsam die Erbauung eines neuen Gotteshauses“.⁶⁸ Arcikněz Paška svým nadřízeným do Vratislavi dne 18. října odepsal, že ačkoliv je osobně ochoten splnit jejich vůli, je zjevné, že Marklovský i Rusecký však tak vysokou finanční částkou nedisponují a rovněž domaslavičtí farníci jsou velmi chudobní. Před nadcházející zimou se s výstavbou již nemohlo začít a proto bylo řešení celé situace odloženo. V průběhu následujícího roku však spor s Marklovským a Ruseckým pokračoval v plné intenzitě.⁶⁹ I když se nedochovaly písemné prameny ke konkrétnímu rozuzlení této kauzy, nakonec zřejmě oba tlaku ze strany církevních i světských úřadů podlehli a odpíranou částku zaplatili. Především tento problém zapříčinil poměrně vleklý průběh stavby domaslavického zděného kostela.

Nový kostel byl postaven na stejném místě jako dřevěný. Aby nebyl narušen náboženský život farnosti, byl objekt dřevěného kostela ze všech stran obestavěn zdmi nového chrámu, takže se ocitl v útrobach projektované stavby a stále se v něm konaly bohoslužby. Teprve poté, co práce dospěly k realizaci zhotovení klenby, byl dřevěný kostel rozebrán (podobně se postupovalo roku 1777 ve Velkých Kunčicích u Těšína či roku 1782 v Rudici u Bílska).⁷⁰ Nová stavba tedy respektovala orientaci východ – západ původního kostela. Podle inventáře z roku 1808 a farní kroniky měl Jiří František Harasovský denně dohlížet nad růstem stavby a osobně vyplácet částku 1 ½ krejcaru a pamětní mince každému dělníku. Jako základní stavební materiál byly používány cihly kombinované s kamením. Hrubá stavba byla ukončena roku 1745.⁷¹ Věž byla ovšem z důvodů vysokých nákladů na stavbu zastřešena pouze provizorně rovnou střechou, kterou teprve roku

1806 nahradila kopule. Jednolodní kostelní stavba dosáhla rozměrů 30 metrů délky, 10 metrů šířky a výška hlavní lodi činí od podlahy ke klenbě 20 metrů. Farář Klassides za pomoci rytíře Harasovského v průběhu následujících let pořizoval nový a odpovídající mobiliář. Ze zaniklého dřevěného kostela bylo do nového přeneseno pouze několik předmětů, konkrétně např. obraz sv. Filipa a Jakuba,⁷² socha sv. Anny či zvony. Většina mobiliáře však pochází až z poloviny 18. století, např. sloupové retabulum barokního hlavního oltáře se sousoším Korunování P. Marie v nástavci, dva protějškové boční oltáře sv. Filipa a Jakuba (epistolní strana) a sv. Anděla strážného s obrazem od opavského malíře Ignáce Günthera (dnes oltář s milostným obrazem P. Marie na evangelijní straně), nedochovaný oltář Utrpení Páně s obrazem těšínského malíře Kašpara Melichara Baltazara Otypky z roku 1749 pod kůrem, přízední kazatelna s reliéfy čtyř evangelistů na parapetu řečniště a sochou Víry v nástavci stříšky, křtitelnice s konzolou Kristova křtu aj.⁷³

Hlavní mecenáš zděného domaslavického kostela a zakladatel zdejšího náboženského bratrstva sv. Anděla strážného prodal 17. září 1753 statek Horní Domaslavice s Bukovicemi, Dobraticemi a Poleninami za 18 000 rýnských zlatých Erdmanovi Sylviovi Marklovskému z Pernštejna a Žebráče.⁷⁴ Spoludržitelem patronátního práva k farnímu kostelu sv. Jakuba Většího však zůstal i nadále, neboť roku 1755 odkoupil statek Horní Tošanovice, který vlastnil až do své smrti a jeho příbuzní z rodu Harasovských až do roku 1908.⁷⁵ Farář Valentin Klassides zvaný Klusko se však slavnostního ukončení svého životního díla nedočkal.⁷⁶ Několik měsíců po jeho úmrtí byl současný zděný farní kostel sv. Jakuba Většího v Horních Domaslavicích v neděli 12. srpna 1759 slavnostně vysvěcen vratislavským biskupem Filipem Gotthardem Schaffgotschem. Při této příležitosti vložil do mensy hlavního oltáře portatle s relikviemi mučedníků sv. Felixe a Fortunáta.⁷⁷ V srpnu 2009 tedy uplyne od této události již 250 let.⁷⁸

POZNÁMKY

- Havlas, František: Děje- a životopisné památky farnosti Domaslavické. Opava 1887, s. 10. Osobnosti tohoto vlasteneckého kněze a vlastivědného pracovníka věnoval pozornost Stibor, Jiří: K osudům zapomenutého kněze. Těšínsko 38, 1995, č. 4, s. 1 – 3.
- Kroniku začal psát roku 1833 farář Ondřej Prutek v německém jazyce. Stručně v ní pojednal o dějinách farnosti v 17. a 18. století. Viz Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 5 – 21. Za ochotné zpřístupnění tohoto pramene děkuji P. Mgr. Janu Vechetovi, faráři v Horních Domaslavicích.
- Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu (dále jen AAW), fond Administracja diecezji (dále jen AD), sign. II. b. 157, pag. 350 a 362.
- Jedná se především o soubor protokolů z arcijáhenských vizitací frýdeckého arcikněžství (děkanátu) z let 1652 – 1736, z nichž nejstarší (1652, 1679, 1688 a 1697) byly již editovány. Viz Jungnitz, Joseph (ed.): Visitationsberichte der Diözese Breslau. Archidiakonats Oppeln I. Breslau 1904; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Frýdecké arcikněžství. Opava 2006.
- Výjimku představují práce Londzin, Józef: Kościoły drewniane na Śląsku Cieszyńskim. Cieszyn 1932, s. 70 – 78; Urban, Wincenty: Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w archidiecezji opolskiej i głogowskiej w czasach nowożytnych I. Warszawa 1975, s. 42 – 43, 167, 265.
- Markgraf, Hermann: Die Rechnung über den Peterspfennig in Archidiakonats Oppeln 1447. Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens 27, 1893, s. 375 – 376.
- Havlas, František: c. d., s. 6 – 7; Londzin, Józef: c. d., s. 70; Lysek, Miroslav: Horní Domaslavice. Průvodce naučnou stezkou. Frýdek – Místek 1995, s. 7, 15; Swienczek, Rudolf: 250. výročí farního kostela v Domaslavicích. S. I. 1995; Beck, Petr: Historie obcí Soběšovice, Dolní Domaslavice, Horní Domaslavice, Lučina. Havířov 2004, s. 130. K lokalitě Vidíkov blíže Státní okresní archiv (dále jen SOKA) ve Frýdku – Místku, Kronika obce Dolní Domaslavice 1. díl, s. 120.
- Bez odkazu na věrohodný archivní pramen jej uvádí Broda, Jan: Materiały do dziejów Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim i Państwie Pszczyńskim w XVI i XVII wieku. In: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim, Katowice 1992, s. 278.
- K této problematice podrobně Pindur, David: Spor o Žermanice v 1. polovině 17. století. Těšínsko 48, 2005, č. 4, s. 1 – 6.
- Mandziuk, Józef: Historia Kościoła katolickiego na Śląsku 2. Warszawa 1995, s. 115; Pindur, David: Historický a správní vývoj katolické církve na Frýdecku v raném novověku. Studia Comeniana et historica 35, 2005, č. 73 – 74, s. 59 a násl.
- Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO), fond Sbirka matrik Severomoravského kraje (dále jen SMSK), inv. č. 2825, sign. Fr – III – 1, fol. 41; SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Bruzovice, inv. č. 32, sign. VII, pag. 11. K osobnosti pisatele viz Pindur, David: Scultetus, Jan. Biografický slovník Slezska a severní Moravy 9 (21), Ostrava 2006, s. 88 – 89; týž: Spor o Žermanice, s. 1 – 6.
- Biermann, Bogumił: Historia wiary ewangelickiej w Śląsku austriackém. Cieszyn 1859, s. 32; Michejda, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. Cieszyn 1909, s. 51; Karzel, Othmar: Die Reformation in Oberschlesien. Würzburg 1979, s. 181, 189.
- Broda, Jan: Dzieje Parafii diecezji Cieszyńskiej. Warszawa 1978, s. 12; týž: Materiały do dziejów Kościoła ewangelickiego, s. 278. Autor však neuvádí zdroj této informace.
- Pindur, David: Zaniklý dřevěný kostel sv. Bartoloměje v Třanovicích. In: Sborník Státního okresního archivu Frýdek – Místek 7, 2006, s. 53 – 67.
- J. Stibor logicky ztotožňuje Jana mladšího Tluka s Janem Bernardem Tlukem, který byl roku 1668 držitelem Dolních Tošanovic. K jeho osobnosti Stibor, Jiří: Genealogické poznámky k rodu Tluků z Tošanovic. 2. část. Těšínsko 37, 1994, č. 4, s. 14.
- Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie (dále jen APC), fond Komora Cieszyńska (dále jen KC), sign. 260, pag. 29 – 30.
- Książnica Cieszyńska w Cieszynie, Czytelnia zbiorów specjalnych (dále jen KCC), fond Akta Parafii św. Marii Magdaleny w Cieszynie (dále jen APaC), sign. 1, pag. 63 – 64. Jednalo se o novelu jeho nařízení ze 7. srpna 1654, viz Pindur, David: Spor o Kostelní louku ve Vratimově. Práce a studie Muzea Beskyd – společenské vědy 17, 2006, s. 23.
- APC, fond KC, sign. 260, pag. 29 – 32. Podobný proces byl veden roku 1675 s držitelkou statku Horní Soběšovice Alžbětou Pilarovou, roz. Rapišovou, která užívala k evangelickým bohoslužbám kalich, údajně zděděný po rodičích. Podle verdiktu zemského soudu v Těšíně jej však musela odevzdat do soběšovického filiálního kostela. Tamtéž, sign. 265, pag. 215 – 216. O rok později zaměstnal zemský soud další případ tohoto charakteru, tentokrát z Velkých Kunčic u Těšína. KCC, fond APaC, sign. 1, pag. 65.
- Veřejné evangelické bohoslužby byly sice zakázány, ale po intervenci těšínských protestantských stavů u císaře Leopolda I. jim bylo ediktem z 10. července 1669 povoleno soukromě pro potřeby své rodiny a čeledi číst, modlit se a zpívat. Na šlechtických sídlech však bylo i nadále přísně zapovězeno konat veřejné evangelické bohoslužby. Blíže Michejda, Karol: c. d., s. 64; Spratek, Daniel: Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709 – 1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku. Revue církevního práva – Church Law Review, 2002, č. 1 (21), s. 23.
- AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 78 – 79. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 235; Londzin, Józef: c. d., s. 71 – 72. Samostatná boční kaple představovala u dřevěných kostelů na Těšínsku vzácnou výjimku. Viz Matuszczak, Józef: Studia nad kościołami drewnianymi na Górnym Śląsku. Bytom 1989, s. 89.

- 21 Gojniczek, Waclaw (ed.): Leopold Jan Szersznik, Materiały genealogiczno-heraldyczne do dziejów szlachty księstwa cieszyńskiego. Bibliotheca Tessinensis I. Cieszyn 2004, s. 162 – 166; Hosák, Ladislav: Historický místopis země Moravskoslezské. Praha 1938, s. 901; Žáček, Rudolf: Pobeskydí v letech 1618 – 1848. Frýdek – Místek 1992, s. 56; Roik, Jadwiga: Hrabowie Saint – Genois d' Anneaucourt twórcami uzdrawiska. Kalendarz cieszyński, 2003, s. 56 – 57; Musil, František – Plaček, Miroslav: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska. Praha 2003, s. 50 – 51. Zámek byl demolován v průběhu roku 1964 a stavební suť byla použita při opravách cest v obci. Viz SOKA Frýdek – Místek, Kronika obce Horní Domaslavice 2. díl, s. 189.
- 22 Při její generální rekonstrukci, kterou prováděl na své náklady a za četných ústrků ze strany státních úřadů v roce 1960 hornodomaslavický rodák Oldřich Pindur (1929 – 2004) a zachránil tak tuto památku před zbořením, zde nebyly nalezeny žádné náznaky spojitosti objektu s pohřebním ritem.
- 23 Také v nynějším kostele se nachází pod presbytářem krypta o ploše 8,52 m² s valenou cihlovou klenbou, v níž byly v říjnu 1992 nalezeny 4 rozpadlé rakve s mužskými i ženskými kosterními pozůstatky patřícími především příslušníkům hornodomaslavické a hornotošanovické větve rodu Harasovských z Harasova. Blíže viz Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 248 – 249.
- 24 Např. v kupní smlouvě statku Horní Domaslavice z 2. února 1724 se nový držitel rytíř Jiří František Harasovský z Harasova zavázal místnímu faráři pravidelně poskytovat 1 rýnský zlatý „na popravu kaplice domaslavské sv. apoštolův Filipa i Jakuba“. APC, fond KC, sign. 1888/18, pag. 394.
- 25 Ve středověku byla pro zpověď vyhrazena lavice nebo speciální místo poblíž hlavního oltáře. Teprve po tridentském koncilu se rozšířil prototyp trojdílné uzavřené stolice (skříňe) s mřížkou. K sedlišťskému případu Pindur, David: Z nejstarších dějin kostela Všem svatých v Sedlišťích. Těšínsko 49, 2006, č. 1, s. 1 – 10.
- 26 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 78 – 82. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 235 – 236; Londzin, Józef: c. d., s. 71 – 72.
- 27 AAW, fond AD, sign. II. b. 76c, fol. 362 – 365; sign. II. b. 148, fol. 96 – 98; sign. II. b. 157, pag. 349 – 352; sign. II. b. 81, fol. 35; sign. II. b. 82, pag. 13. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 568 – 570; Londzin, Józef: c. d., s. 73 – 75; Panic, Idzi (ed.): Sprawozdania wizytacyjne biskupów wrocławskich (z roku 1717). Dekanaty: cieszyński, fryszacki, frydecki, wodzisławski i bielski. Acta Historica Silesiae Superioris I, Cieszyn 1994, s. 138 – 139; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): c. d., s. 31 – 32.
- 28 Základní funkce „soboty“ byla ochrana základů a stěn kostela před hnilobou a venkovní vlhkostí, později dostala ještě další význam – stala se útočištěm pro větší množství věřících při bohoslužbách. V případě nepříznivého počasí se v této ochranné galerii mohli konat průvod při slavnosti Božího Těla. Viz Londzin, Józef: c. d., s. 4; Plischke: Dřevěné kostely. Kalendarz slezský 5, 1901, s. 83; Mencl, Václav: Dřevěné kostelní stavby v českých zemích. Praha 1927, s. 84; Veselská, Jiřina: Dřevěné kostely v okolí Frýdku – Místku. Frýdek – Místek 1969, s. 6.
- 29 Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): c. d., s. 32 – 33; Pindur, David: Zaniklý dřevěný kostel sv. Bartoloměje v Třanovicích, s. 65.
- 30 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 351. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 568; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): c. d., s. 31.
- 31 ZAO, fond Zemská vláda slezská Opava (dále jen ZVSO), inv. č. 58, fol. 169.
- 32 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 81 – 82; sign. II. b. 76c, fol. 362; sign. II. b. 157, pag. 351. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 569; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): c. d., s. 31.
- 33 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 165.
- 34 AAW, fond AD, sign. II. b. 81, fol. 35; sign. II. b. 82, pag. 13; sign. II. b. 157, pag. 349 – 351.
- 35 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 169; Panic, Idzi (ed.): c. d., s. 138.
- 36 Tato polychromovaná plastika, nacházející se ještě na počátku 19. století v kostele, byla později umístěna v zámecké kapli v Horních Domaslavicích. Roku 1993 byla společně s mladší barokní dřevěnou sochou sv. Floriána z iniciativy místního Obecního úřadu z kaple odebrána a předána potomkům posledních vlastníků zámku, kteří na dochované nemovitosti a parcely uplatnili restituční nárok. Socha sv. Anny dosud bohužel unikala pozornosti historiků umění i pracovníků památkové péče a její bližší a kontextuální zhodnocení se dnes jeví nereálným.
- 37 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 351 – 352; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): c. d., s. 32. K další výbavě kostela podrobněji Panic, Idzi (ed.): c. d., s. 138 – 139.
- 38 Souhrnně např. Dupront, Alphonse: Saint Jacques de Compostelle. La Quête du Sacré. Turnhout 1985, s. 23 a násl.; Bottineau, Yves: Der Weg der Jakobspilger. Geschichte, Kunst und Kultur der Wallfahrt nach Santiago de Compostela. Bergisch – Gladbach 1992; Ohler, Norbert: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha 2002, s. 24 a násl.; Vondráková, Monika: Pomoc přicházející z nebe. Středověké zázraky na přímluvu sv. Jakuba Staršího. Studia Comeniana et historica 35, 2005, č. 73 – 74, s. 100 – 120.
- 39 Vedle Domaslavice se jednalo ještě o filiální kostel sv. Jakuba Většího v Simoradzi (p. Simoradz) ve farnosti Dubovec (p. Dębowiec). Viz Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.): Vizitační protokoly vřatislavské diecéze z roku 1697. Těšínské arcikněžství. Opava 2008, s. 32.
- 40 Apoštol Jakub Větší náleží k románské kulturní tradici a okruhu světců, jejichž kult byl ve střední Evropě šířen Habsburky i katolickou šlechtou především v 17. a 18. století. Tento nový trend nahrazoval středověká patrocinia spojená s německými i slovanskými svěťci. Blíže k této problematice Piperek, Lubomír Filip N.: Všichni svatí za nás prostě ... (Poznámky k duchovnímu životu lidu v 17. a 18. století). In: Tarcalová, Ludmila (red.): Světci v lidové tradici, Uherské Hradiště 1995, s. 30 a násl.
- 41 Pindur, David: Poutní tradice na Frýdecku v pozdním baroku. Těšínsko 49, 2006, č. 3, s. 1 – 2.
- 42 Pindur, David: Náboženský život ve slezských farnostech Bruzovice a Dobrá do josefinských reforem. In: Čapská, Veronika – Čapský, Martin (edd.): Confinia Silesiae. Sborník příspěvků věnovaných Rudolfovi Žáčkovi (Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis 8), Opava 2008, s. 53 – 92.
- 43 Poslední synod vřatislavské diecéze konaný v kolegiálním kostele sv. Jakuba v Nise v květnu 1653 ustanovil tento svátek jako zasvěcený pro celou diecézi. Národní archiv v Praze, fond Česká dvorská kancelář, inv. č. 683, sign. IV b 58, č. k. 365, pag. 73.
- 44 ZAO, fond Velkostatek Horní Domaslavice, inv. č. 1, sign. G 213, pag. 11. Srov. Landsfeld, Antonín: „Vesnické soudy“ hledíc k „obnově úřadů“. Selský archiv 3, 1904, č. 3 (11), s. 129 – 135.
- 45 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 81 – 82; SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Dobrá, nezpracovaná část fondu, Účetní kniha farního kostela v Dobré z let 1718 – 1787.
- 46 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 165. Srov. Samek, Bohumil: Umělecké památky Moravy a Slezska 1. Praha 1994, s. 375; Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: Barokní malířství a sochařství ve východní části Českého Slezska. Opava 2004, s. 96.
- 47 Roku 1867 byly Dobratice, Bukovice a Šprochovice vyňaty z obvodu farnosti Domaslavice a při dobratickém kostele sv. Filipa a Jakuba zřízeno sídlo samostatné duchovní správy. Viz Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 57 – 58; Havlas, František: c. d., s. 20 – 21.
- 48 Royt, Jan: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999, s. 185. K domaslavickému obrazu Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: c. d., s. 96; Schenková, Marie: Uctívání obrazy ze 17. a 18. století ve východní části českého Slezska. Těšínsko 48, 2005, č. 1, s. 22 – 23.
- 49 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 165. Srov. Havlas, František: c. d., s. 24.
- 50 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 350.
- 51 Výskyt moru ve farnosti za působení tohoto faráře (1700 – 1715) uvádí inventář z roku 1808, z něj převzal údaj do farní kroniky Prutek, z kterého čerpal Havlas a další autoři. Nenahraditelná ztráta nejstarších úmrtních matrik domaslavické farnosti neumožňuje tuto informaci objektivně doložit. Viz ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 179. Srov. Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 8, 71; Havlas, František: c. d., s. 8.
- 52 Nejnověji s odkazy na další literaturu k morové epidemii 1713 – 1716 viz Pindur, David: Barokní mecenáš severomoravských měšťanů na příkladu manželů Vidomusových z Místku. In: Sborník Státního okresního archivu Frýdek – Místek 9, 2008, s. 80 – 110.
- 53 Michal, Jan: Kostelní účty. Praha 1907, s. 174; Zuber, Rudolf: Osudy moravské církve v 18. století I. Praha 1987, s. 197 – 199.
- 54 Přehledný rozbor nejstarších fundací bruзовické a doberské farnosti viz Pindur, David: Dějiny farnosti Bruzovice do začátku 19. století. Rigorózní práce ÚHM FPF SU, Opava 2006, s. 169 – 173; týž: Náboženský život ve slezských farnostech Bruzovice a Dobrá, s. 86 – 89.
- 55 Moravský zemský archiv (dále jen MZA) v Brně, fond B 2 – Moravské gubernium – církevní oddělení (dále jen B 2), inv. č. 408, sign. F 2/8, č. k. 37, pag. 1; SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Domaslavice – Horní Domaslavice (dále jen FÚHD), inv. č. 18, sign. IVb; APC, fond KC, sign. 1888/18, pag. 393.
- 56 SOKA Frýdek – Místek, fond Archiv obce Horní Domaslavice (dále jen AOHD), inv. č. 27, č. k. 2, fol. 59. Srov. Pilnáček, Josef: Rody starého Slezska 4. Brno 1991 – 1998, s. 1039 – 1040.
- 57 MZA Brno, fond B 2, inv. č. 408, sign. F 2/8, č. k. 37, pag. 1; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚHD, inv. č. 18, sign. IVb.
- 58 SOKA Frýdek – Místek, fond FÚHD, inv. č. 18, sign. IVb; fond AOHD, inv. č. 27, č. k. 2, fol. 59. Další doplňující prameny k rodu Saint Genois a jejich vztahům k držbě Domaslavice se mohou nacházet v dosud nezpracovaném rodovém archivu uloženém v Muzeu Těšínského Slezska v Těšíně, viz Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Archiwum hrabiów Saintgenois.
- 59 AAW, fond AD, sign. II. b. 74a, pag. 81; sign. II. b. 76c, fol. 364. Srov. Jungnitz, Joseph (ed.): c. d., s. 236, 570; Al Saheb, Jan – Pindur, David (edd.):

- Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Frýdecké arcikněžství, s. 34; Urban, Wincenty: c. d., s. 167, 265. Podle těchto dobových pramenů byl Sedlický frýdeckým rodákem a nikoliv synem mlynáře z Těšína, jak uvádí na základě nepodložených údajů farní kronika i Havlas. Viz Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 7; Havlas, František: c. d., s. 8.
- 60 AAW, fond AD, sign. II. b. 157, pag. 355, 361 – 362; MZA Brno, fond B 2, inv. č. 408, sign. F 2/8, č. k. 37, pag. 2; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚHD, inv. č. 18, sign. IVb.
- 61 ZAO, fond SMSK, inv. č. 2826, sign. Fr – III – 2, fol. 60.
- 62 MZA Brno, fond B 2, inv. č. 408, sign. F 2/8, č. k. 37, pag. 2; SOKA Frýdek – Místek, fond FÚHD, inv. č. 18, sign. IVb.
- 63 ZAO, fond Královský úřad v Opavě, inv. č. 926, sign. 15/28 d, č. k. 641; inv. č. 927, sign. 15/28 e, č. k. 641. Konfraternita se stejným patronem se na Těšínsku v 17. a 18. století nevyskytovala (převažovala růžencová a škapulřová bratrstva). Nejbližší bratrstvo sv. Anděla strážného působilo v letech 1639 – 1783 při farním kostele sv. Šimona a Judy v malopolských Łodygowicích v děkanátu Żywiec. Tato łodygowická konfraternita pořádala od roku 1715 pravidelné pěší poutě k P. Marii Frýdecké do Frýdku. Blíže Grodziski, Stanisław – Dwornicka, Irena (edd.): Chronografia albo Dziejopis Żywiecki. Żywiec 2005, s. 461; Tracz, Szymon: Bractwa religijne w dekanacie Żywieckim w XVII i XVIII w. In: Gronie 2 (26), 2006, s. 23.
- 64 APC, fond KC, sign. 1888/18, pag. 391 – 396. K rodu D' Elvert, Christian: Zur mähr. – schles. Adelsgeschichte. LV. Harasowsky von Harasow. Notizen – Blatt, 1873, č. 12, s. 92. Dne 20. června 1733 přikoupili manželé Harasovští sousední statek Kocurovice od Heleny Bedřichy Moravické, roz. Gurecké z Kornic, za 2200 rýnských zlatých. Viz E. N. (Němec, Emerich): Kopiař těšínských privilegií ve Státním archivu ve Vídni. In: Studie o Těšínsku 6, Český Těšín 1978, s. 195.
- 65 AAW, fond AD, sign. II. b. 11, pag. 197 – 198. Srov. Korbelářová, Irena – Žáček, Rudolf: Nový pramen k dějinám Těšínska. Těšínsko 39, 1996, č. 4, s. 5.
- 66 Všech šest dětí Jana Jiřího Ruseckého bylo pokřtěno v evangelickém kostele v Těšíně. Viz Pilnáček, Josef: c. d., s. 1020.
- 67 ZAO, fond Generální vikariát v Těšíně, inv. č. 385, č. k. 19, fol. 1 – 3.
- 68 Tamtéž, fol. 5.
- 69 Tamtéž, fol. 7 – 14.
- 70 Londzin, Józef: c. d., s. 174 a 284; Matuszczak, Józef: c. d., s. 91.
- 71 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 162 – 163; Římskokatolická farnost Domaslavice, Kronika farnosti Domaslavice 1. díl, s. 9 – 10. Srov. Havlas, František: c. d., s. 9; Londzin, Józef: c. d., s. 76.
- 72 Jedná se o malbu olejem na plátně o rozměrech 145 × 115 cm. Ústředním motivem jsou protáhle postavy obou apoštolů s rozevřenými knihami po stranách, oděné do biblického šatu jasných barev. Sv. Filip přidržuje kříž. Nad scénou, v jejímž pozadí je možno pozorovat krajinu s ruinami architektury, se vznáší andělek s palmovou ratolestí a vavřínovým věncem. V dolní části se po stranách nacházejí nápisy „S. Philipi“ a „S. Jacobus“. Viz Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: c. d., s. 96.
- 73 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 165 – 169. Domaslavický kostel byl prohlášen kulturní památkou Ministerstvem vnitra České republiky dne 26. března 1999 ve smyslu zákona č. 20/87 Sb. a je evidován v Ústředním seznamu kulturních památek pod rejstříkovým číslem 49841/8 – 3986/1. Viz Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště Ostrava, Archiv evidence a dokumentace – Horní Domaslavice. K současnému vzhledu a zařízení Samek, Bohumil: c. d., s. 375; Schenková, Marie – Olšovský, Jaromír: c. d., s. 192 – 193.
- 74 APC, fond KC, sign. 1888/18, pag. 402 – 414. Již dříve (9. 1. 1753) prodal Jiří František Harasovský část Kocurovic Johaně Karolíně Marklovské, roz. Vilamovské, za 2000 zlatých. Viz E. N. (Němec, Emerich): c. d., s. 210; Hosák, Ladislav: c. d., s. 901.
- 75 E. N. (Němec, Emerich): c. d., s. 213; Hosák, Ladislav: c. d., s. 902; Žáček, Rudolf: c. d., s. 136 – 137. D' Elvert uvádí jako rok kupu Horních Tošanovic letopočet 1754, srov. D' Elvert, Christian: c. d., s. 92.
- 76 Za jeho působení v čele domaslavické a hnojnické farnosti byl roku 1757 vystavěn nový dřevěný farní kostel Nanebevzetí P. Marie v Hnojníku. Stavbu řídil tesařský mistr Jan Kohutek z Horních Tošanovic. Blíže viz ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 221; SOKA Frýdek – Místek, fond Farní úřad Hnojník, inv. č. 1, sign. Ia, IIc, IVd. Srov. Londzin, Józef: c. d., s. 81.
- 77 ZAO, fond ZVSO, inv. č. 58, fol. 165.
- 78 Tuto studii věnuji svým prarodičům Amálii a Oldřichu Pindurovým a všem svým předkům z rodu Pindurů z Horních Domaslavic.

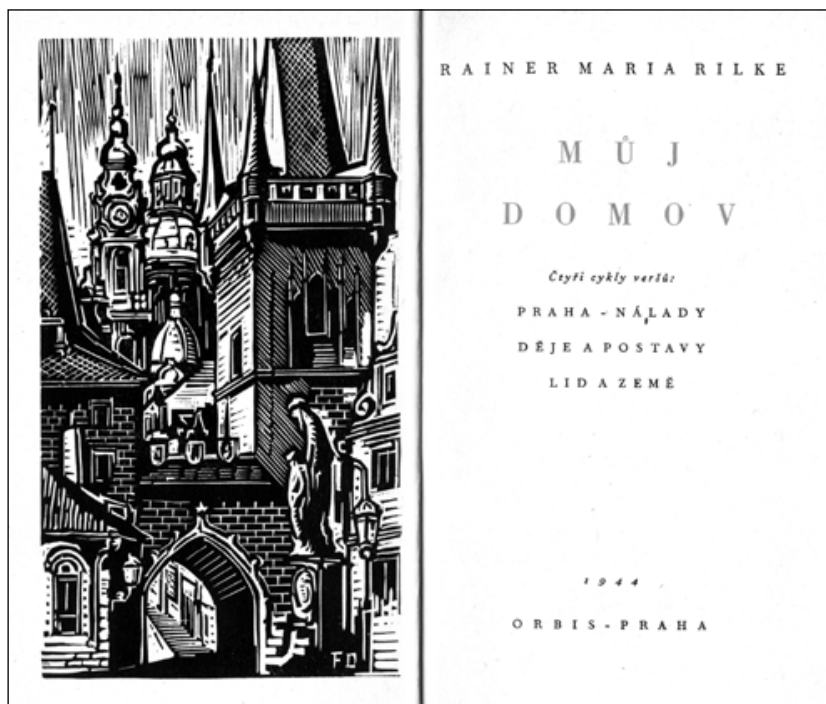
Ferdiš Duša a knižní kultura

Na okraj výstavy ve Slezském zemském muzeu v Opavě **Pavel Šopák**

Dvě jubilea Ferdiše Duše, připadající na rok 2008 – 120 let od narození (13. ledna 1888 ve Frýdlantu nad Ostravicí) a padesát let uplynulých od jeho úmrtí (1. prosince 1958 tamtéž), motivovala připomenutí tohoto malíře, grafika, ilustrátora a tvůrce keramiky formou výstavy, uspořádané Slezským zemským muzeem v Opavě (SZM). Výstava zhodnotila materiál z muzejních sbírek (kresby, grafika, korespondence, knihy s umělcovými ilustracemi), dosud divákům neznámý s důrazem na jednu polohu Dušova uměleckého zájmu – na jeho vztah ke knihám, k ilustraci a typografii, čímž se pokusila ukázat na Dušovo postavení v dobové české knižní kultuře.¹

Vazba Duši ke knižní kultuře představuje pomyslnou „druhou řadu“ umělcova díla. Tu první, reprezentativní, divácky exkluzivní a často v různých údobích historie české kultury vysoce společensky akcentovanou, tvoří grafické cykly raných dvacátých let (*Smutná země*, 1921; *Peklo práce*, 1922; *Život člověka*,

1923, *Dolů Váhom*, 1924 – 1925) a s odstupem bezmála třicetiletí olejomalby, zachycující zpočátku nostalgicky rmutnou, po Únoru více dělnou atmosféru Ostravska nebo líbeznost nedalekých Beskyd.² Ovšem ani knižní ilustrace nepředstavují pro historika umění materiál nepodstatný, jenž by neumožnil soustředěný vhled do umělcovy strategie nebo jenž by neodhalil autorovu tvůrčí potenci. Právě naopak, Duša se právě pracemi z oblasti knižní kultury (řadím do této skupiny mimo knih též soukromé příležitostné tisky, některá alba a sborníky spíše bibliofilského charakteru) více otevírá, stává se zřetelnější, určitější a časově zařaditelnější. Lze jej úspěšněji komparovat s vůdčími zjevy soudobé výtvarné kultury i posuzovat prizmatem dobových uměleckých trendů. Myslím si, že teprve komparace se soudobou výtvarnou kulturou a odhalení vnitřních umělcových strategií nad rámec kodifikovaných představ o Dušovi, jinak jak známo tématicky rozkročeném mezi „apokalyptické prostředí ostravských hutí“

Rainer Maria Rilke,
Můj domov, titulní list
a frontispice, Praha 1944

a „svět přírody a venkovského života Slovenska, archaický ve svých projevech, který zachycoval s romantickým smutkem v jeho mizejících živých projevech“;³ jej umožňuje vůbec docenit. Ne že by literatury o něm bylo málo, nicméně ta povytce podléhala klíší Dušovy společenské závažnosti jako *socialistického umělce*, jenž není ničím jiným než rezonanční deskou nacionálních a sociálních pnutí ostravského regionu, a zdůrazňovala umělcovu kompatibilitu se soudobou kulturní politikou; jen zlomek textů napsaných o Dušovi před rokem 1989 (po Listopadu se o něm totiž přestalo psát, což je jen symptomatické) je nesen aktem skutečného poznání.⁴ Proto Ferdiš Duša provokuje stále k novému studiu a zkoumáním nad rámec těchto reflexí, což je úkolem pro budoucnost; k němu chci v následujícím textu přispět alespoň několika poznámkami, věnovaným titulnímu tématu.⁵

Poprvé před úkolem řešit úpravu tisku – navrhnout obálku, titulní list, ilustrace či viněty – stanul Duša v letech před první světovou válkou při přípravě sborníku *Čin a slovo. Vyznání výtvarníkovy a literátovy*. Almanach, jenž měl povahu generačního a spolkového manifestu, vyšel k výstavě „obce umělecké tvorby“ *Koliba*, uspořádané v létě 1914 ve Frenštátě pod Radhoštěm. Duša ve svých dřevorytech zvolil jaroňkovskou stylizaci a zároveň odkazoval k lidovému dřevorytu – k němu se bude jeho tvorba vztahovat po celý život. (Titulní list s obrázkem svatého Jiří, jenž zabíjí draka, je zároveň vizuálním manifestem: světec v dramatickém aktu symbolizuje spásu umění a Duša jej užije – v odlišném formálním řešení, avšak

se stejným symbolickým obsahem – na přemii pro brněnskou *Skupinu výtvarných umělců* z roku 1923, jejímž bude zakládajícím členem.) Frontispice s Radhoštěm je jaroňkovsky dekorativnější a ve vinětě na počátku kapitoly *Což umdlena je síla hor?* od Čeňka Kafra dokonce navazuje na konvenční secesní stylizaci vegetabilního motivu, kterou nacházíme v soudobých vídeňských i pražských uměleckých revue. Více k bratrům Jaroňkovým a se sklonem až k určitému sentimentu se o grafický doprovod knižního titulu pokusil v úpravě sbírky Františka Horečky *Drsný živel* (1915).⁶

Zdá se však, že umění bratří Jaroňků a lidový dřevoryt Dušovi nestačil k řešení úkolů. Válečné intermezzo jen prohloubilo potřebu hledat odlišnou poetiku a tvorba, odvíjející se od roku 1918, nabyla proto pozmeněného charakteru – nepochybně z toho důvodu, že se Duša ocitnul v kontaktu s jinými duchovními či obecně kulturními podněty. O hledání formálního protějšku vůči duchovním hnutím vypovídá *Almanach Kněhyně. Slovo východu* (1918). Bohyně na obálce almanachu, do něhož Duša přispěl několika texty, vyjadřuje odklon od „beskydské“ ikonografie almanachu *Čin a slovo* i *Drsného živlu* směrem k umění pražské umělecké skupiny *Sursum* a jejích protagonistů, byť by základem zůstával dekorativní systém, osvojený u bratří Jaroňků. Umělec však chtěl směřovat k vyšší spiritualitě a symboličnosti a hledal jinou výtvarnou řeč za využití odlišných zobrazivých konvencí. Vnější rámec tohoto procesu je navázání kontaktů s osobnostmi katolické literatury – Jakubem Demlem, Františkem Odvalilem a zvláště Bedřichem Konaříkem Bečvanem, jimž ilustroval knihy.⁷ Změnu poetiky přinesl rozsahem drobný, významem však zásadní úkol – grafický doprovod (obálka, titulní list) druhého vydání Demlova eseje *Věštec* (1919), jehož vznik osvětluje vzájemná korespondence.⁸ Pro výsostně spirituální text, připomínající kázání anebo alegorickou promluvu spojenou s duchovním zasvěcením, našel Duša nový grafický styl, v němž navázal na umění *Sursa*, archaický lidový dřevoryt nebo středověké umění (a to i ve stylizaci písma). Toto formální řešení Duša rozvíjel v grafickém doprovodu almanachu *Dante a Češi*, jenž vydala katolická *Družina literární a umělecká* v Olomouci (1921);⁹ do almanachu přispěl celostránkovými ilustracemi k Dantově *Božské komedii*, jež jsou stylově analogické vzpomnuté první přemii *Skupiny výtvarných umělců* v Brně a ukazují, jak se prostředkem zduchovnění, analogickým soudobému expresionismu, stala u Duši hrubší struktura, neumnost, výrazné proporční zkratky, hybnost, zvláště v často

uplatňovaném motivu jezdce na koni, formování obrazu pevnějšími a energickými záseky s ostře nasazenými světly a tvarovými kontrasty a především – v kontrastu se staršími díly – programový antidekorativismus. V této souvislosti stojí za ocitování slova, napsaná Dušou Josefu Richardu Markovi: „Člověk se přece musí držet motivu, a tu je skoro vždy ten světelný efekt hlavní.“¹⁰ Tuto snahu po obsahovosti – byť bez barokní světelnosti – uplatnil po letech ještě v obálce *Života sv. Františka*, vydaném v českém překladu Antonína Ludvíka Stříže v nakladatelství Ladislava Kuncíře v Praze roku 1926.

Spektrum formálních prostředků děl té doby je však ještě širší: Duša nadále prověřuje formální možnosti dřevorytu, rozvíjí dynamismus, zkouší různé světelné efekty, hrubost materiálu vedoucího k expresi někdy zamění za rytmizaci pravidelnými záseky či vrypy různých kvalit, kterými moduluje plochu anebo vytváří jen plošný rastr, jindy přistoupí k expresivní deformaci těl natočením těla, protažením údů a nasazením proporcí. Pro budoucnost bude důležitá také snaha po monumentalizaci rozvinutím plošné vegetabilní bordury, jak ji uplatnil již v titulním listu grafického cyklu *Dík poutníka* (úvodní slovo František Tučný, vydal František Topič 1920),¹¹ tedy dekorativismus odlišného rodu, než jak si jej osvojil u bratří Jaroňků, dekorativismus více expresivní, dynamický, motivovaný emocionálně. Duša bude nejsilnější tam, kde bude moci projevit vzrušené, jakoby spontánní vizuální gesto.

Po první světové válce se česká výtvarná kultura ocitla na rozcestí. Hledala výtvarnou mluvu, v níž by rezonovala životní zkušenost přestálé války i nové perspektivy samostatného státu, životní optimismus a vitalitu a zároveň v níž by se přetavilo poučení předválečného uměleckého vývoje. Ze spojení důrazu na abstraktní rytmické zřetelů a jakési posvátné hieratičnosti lámaných tvarů, ústící do specifického, více kubizujícího než otevřeně kubistického stylu, vyrůstají Dušovy tři grafické úkoly: úprava Bottovy *Smrti Jánošíkově* (1921),¹² ilustrace k *Legendě Bedřicha Konaříka Bečvana* (1923) a titulní list I. dílu alba *Slovenské obrázky*, jež rovněž vydal Konařík Bečvan (1921). Základem kompozic je vždy polygonální kartuš – motiv, jež připomíná soudobou typografii a zjevně na ni otevřeně reaguje¹³ – do níž Duša vkreslil silně stylizované výjevy. Konaříkova *Legenda* má pozoruhodně řešenou obálku: obdélný rám s textem (mimo chodem vůči grafickému řešení z neústrojně zvolených liter z běžné typografické sazby), uvádějícím autora, titul a vrocení, je členěn diagonálními motivy do rastru se závitnicemi a dvěma maskami v ose (s nimiž se setkáváme ve vinětě

v závěru *Díku poutníka* a titulním listu *Věštce*).¹⁴ Ilustrace tvoří vždy sedmiúhelník s číslem ilustrace v borduře zesilující dolní okraj a s figurálním, silně stylizovaným výjevem uprostřed. Sugestivní je třetí ilustrace se skupinou mužů stojících u křížku, jež kompozici symetricky uzavírá. U *Slovenských obrázků* se tento kartušovitý motiv objevuje pouze na obálce, ostatně jedná se o soubor relativně konvenčních „realistických“ grafik folklórní inspirace. Obálka má vprostřed stylizovaný motiv mladíka přeskakujícího oheň, jež avizuje lidové typy tvořící obsahovou podstatu cyklu, avšak zde je něčím víc – symbolem dynamismu, exprese, emoce i vitality, aktivismu.¹⁵

Tuto stylovou polohu však Duša záhy opouští a ve spektru soudobých možností nachází jinou, korespondující se soudobým primitivismem, naivizací v duchu inzitivního umění a upomínající na soudobé práce Jana Zrzavého nebo Josefa Čapka, která spojuje obdiv k prostým věcem, jak je vnímal Jiří Wolker (*Host do domu*), jeho následovníci a epigoni, s poetickou hrou forem, aludující motivy z poezie Vítězslava Nezvala a Jaroslava Seiferta z raných 20. let. Programový charakter – lze-li to říci o dílku tak nenápadném – měla drobná grafika, užitá na letákovém katalogu výstavy Josefa Kubička, Čenka Vořecha a Ferdiše Duši v *Topičově saloně* v Praze (březen 1923), která Dušu poprvé představila pražské veřejnosti: Duša pro něj vytvořil dřevorytek se silně stylizovaným jelenem a květinami a s obloučkovým a zubovitým motivem, jež jsou analogické soudobému pražskému *art déco*. V duchu popsané poetiky vytvořil Duša grafický doprovod básnické sbírky Růženy Schwarzové *Srdce* (1922), kterou vydal Josef Pospíšil ještě v Trenčianské Teplé. Barva obálky (růžová, snad původně karmínová) byla dána papírem, grafický úkol představovala celá její plocha včetně textů, vyrytá do štočku. Symptomatická je rytmizace plochy rovnoběžnými tahy rydlem, jakož i zešíkmení písma, dodávajícího zvláštní dynamičnosti, tolik příznačné pro poetické obrazy či grafiky. Naivizující motivy dívky s velkým srdcem v rukou umístil na titul a dívku v zahradě se zvoncovitými květy na titul. Drobná grafika doplněná údajem o knižnici *Holubica* knihu ukončila.¹⁶ Ještě jednou podobnou poetiku uplatnil: v řešení obálky románu Ignazia Silone *Símě pod sněhem*, kde poetický, wolkerovský motiv srdce sakralizoval: srdce probodnuté meči, toť aluze na Pannu Marii Bolestnou nebo Kristovo utrpení a přidružená hlavička andílka tento význam jen potvrzuje. Motiv rozvinul přes celou plochu stránky a nahoře a dole sevřel výrazným textem.¹⁷

Obálka „Život sv. Františka“
Ladislav Kuncíř, Praha 1926

Titulní list knihy Jána Botto
„Smrt Jánošíkova“, 1921

Následující údobí představuje určitou cézuru, překonanou v kvalitativním smyslu slova Klírovým slavným vydáním *Slezských písní* (Kladno 1927),¹⁸ *Uraganem* Floriana Parmentiera u *Družstevní práce* (1928) a ze společenského hlediska zejména zastoupením v almanachu *Pět let Družstevní práce* (1927).¹⁹ *Slezské písně* zařazují v Dušově námětovém repertoáru i pro pokročilá 20. – 40. léta sociální motiviku a rmutnou ostravskou scénérii, jakož novou kvalitu spolupráce s nakladatelem a tiskařem – vazbu na soudobé bibliofilské hnutí. Ke společným rysům těchto tisků náleží kvalitní papír (např. van Geldern) a ušlechtilé klasicizující typy písem (J. Baskerville, Garamond, Empiriana Bodoni); Duša se buďto omezil na frontispice, nebo zasáhl i do vnitřní úpravy, a to celostránkovými obrazy či vinětami, záhlavími anebo iniciálami, výjimečně šlo o soubor celostránkových dřevorytů, volně vložených do pouzdra a doplněných textem.

Bibliofilské hnutí na Moravě gravitovalo kolem několika osobností (Bedřich Beneš Buchlovan, Otto František Babler, tiskaři Kryl & Scotti z Nového Jičína atd.) a promítalo se do ediční činnosti (šlo o soukromé tisky nebo produkci malých nakladatelství) a dále do schůzek, pořádaných v různých moravských městech, k nimž byly vydávány samostatné tisky.²⁰ Pro Dušu bylo zvláště důležité setkání s vydavatelem Josefem Hladkým z Hranic na Moravě, který Dušu poznal prostřednictvím *Slezských písní* a Parmentierova *Uraganu*. V únoru 1928 jej oslovil se záměrem bibliofilsky vydat sbírku básní *Verše smutku a radosti* Metoděje Jahna, později politické dokumenty vztahující se ke vzniku samostatného Československa²¹ a teprve do třetice se spolupráce završila reálným výsledkem – vydáním bibliofilie *Ostravská píseň* (1928 – 1929), knížky obsahující několik próz Vojtěcha Martínka. Hladký si přál mít ilustrace ve stylu Dušových ostravských cyklů, což Duša skutečně během měsíce října stihl vytvořit. Hladkému dodal tři celostránkové grafiky, volné variace na *Slezské písně* anebo ostravské cykly, výrazově uvolněnější, pohotovější a více díky přehledu, s jakým je vytvořil, také dekorativnější. Titulní list opatřil drobnější grafikou.²²

Pro Hladkého pracoval i později. Velice působivým bibliofilským tiskem je próza Josefa Kopty *Člověk v horách* (1931).²³ Její grafický doprovod se odlišuje od jiných Dušových grafických prací té doby větším důrazem na stylizaci, expresivitu a huštěnou zkratku, která posiluje účinek kontrastu četných a bílých ploch. Město pod skalou, pojednané jako krystal a ležící v diagonále obrazové plochy se silně stylizovanými figurkami, nebo oblaka s horizontálně

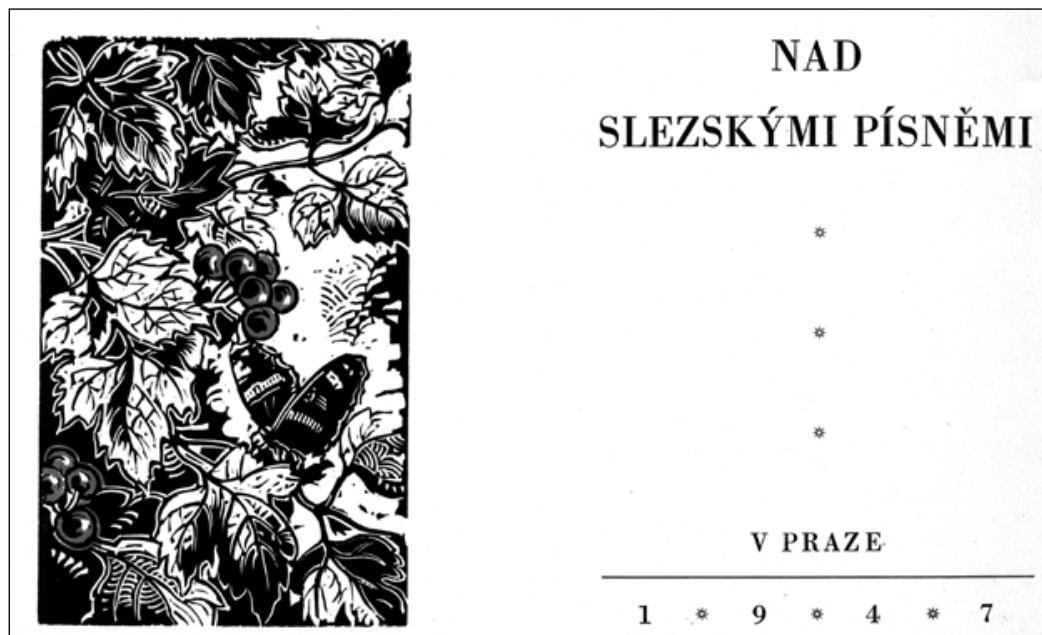
vedenými vřpy či jako by dětskou rukou nakreslené chaloupky, to vše připomíná spojení poválečného civilismu a předválečné exprese u Josefa Čapka.

Mimo Hladkého ediční aktivity vznikly některé další Dušovy bibliofilie té doby. Univerzalitu soudobého bibliofilského hnutí, směřujícího ke stejným kompozičním postupům a uplatňování shodných formálních prvků dosvědčují dva bibliofilské tisky, provenienčně snadno zaměnitelné – *Eva* Františka V. Kříže (1929) a *Návrat* Jaroslava Šulce. Prvý vyšel v Brně, druhý v Opavě, oba však vytiskla firma Kryl & Scotti v Novém Jičíně písmem Empiriana Bodoni v kombinaci černé a červené (titul). Symetricky komponovanému titulu je vždy uvozen frontispice s Dušovým drobným obdélným dřevorytem.²⁴ K těmto tiskům se typem písma a tiskárnou váže tisk J. V. Sedláka *Mé hory* (1931), odlišný provedením titulu s kvazilidovým ornamentem, podobně dedikací provedenou v podobě zrcadlově orientovaných celostránkových dřevorytů s dívkou v kroji a siluetou vesnice s vegetabilními motivy a vinětou v tiráži. Jimi se jako by Duša vracel hlouběji do minulosti, k almanachu *Čin a slovo*, nebo avizoval folkloristickou notu svých prací z 50. let.²⁵ Poměrně kultivovaný je rovněž soukromý tisk *Pozdravy Petru Bezručovi*, pro jehož frontispice vytvořil Duša dřevoryt s matkou dítětem a kyticí květin. Vhodně zvolená pádná forma pozadí se siluetou průmyslového města a dramatickým nebem koresponduje s kultivovanou, typograficky pročištěnou, až puristicky jednoduchou úpravou.²⁶ Za svérázný cyklus sociálních grafik můžeme považovat soubor záhlaví kapitol pro knihu Antonína Hrozka *Z červánků naší svobody*. Přírodní motivy v nich střídají žánrové scény a alegorie historických dějů. Grafiky z formálního hlediska potvrzují, jak se Duša v pozdních 20. letech dovedl odklonit od světelné vzrušenosti a dramatické hybnosti k lehce primitivizujícímu, v podstatě klasicistnímu projevu. Signifikantní je pro něj užití horizontálních rastrů tu delších, tu kratších vřpů, jimiž vytváří oblku, moduluje světla, vytváří strukturu země nebo klene objemy.²⁷

Výpravnějším tiskem ze soudobé bibliofilské produkce je album *Dolů Váhom*, doplněný esejí Williama Rittera *Román slovenské rieky* (1933).²⁸ Důraz na vysoký horizont, rytmické podání struktury skalisek, zalesnění, horizontálně vedený rastr nebe, kde se tu a tam objeví jasně vykrojený obláček, význam obrysové linie, objemovost, tyto a další morfologické znaky Dušových grafik souboru jej odlišují od předešlé produkce a stavějí do blízkosti neoklasicismu té doby, tu s patetickým, onde s klasicistně

Dřevoryt z titulního
almanachu „Čin a slovo”.
Vyznání výtvarníkov
a literátovo.“, 1914

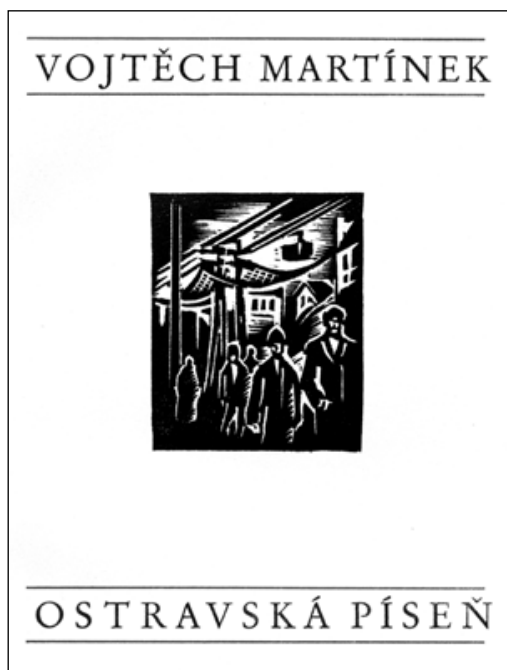
Titulní list a frontispice bibliografie Františka Leseckého „Nad slezskými písněmi“, Praha 1947

vyváženým podáním, analogickým soudobým grafikám Cyrila Boudy nebo Petra Dillingera.

Vzpomenuté *Slezské písně* mají ještě jeden význam v Dušově tvorbě: v námětovém repertoáru ožívají i pro pokročilá 20. léta a období následující sociální témata a s nimi rmutnou ostravskou scénérii cyklů z raných 20. let. Tyto motivy se u Duši neobjevují výlučně ve spojení s Bezručem. Grafikův smysl pro patetické líčení lidských osudů se uplatnil v ilustracích Anny Marie Tilschové *Haldu*, připravovaného nakladatelstvím Alois Hynek. Stoicky vyhlížející figury i klasická kompoziční schémata, uplatněná při řešení obálky, přibližují Dušu tématům sakrální malby. Stejněho rodu je i pojetí ilustrace zraněného horníka, připomínající po staletí kodifikované zobrazení scény Kladení do hrobu.²⁹ Grafické řešení titulního listu má přímou formální analogii v žánrově zcela odlišném díle – titulním listu bibliofilie *Ban Strachinič* (1941), což je soubor 13 volných grafických listů provedených technikou dřevorytu, které doprovázejí báseň v českém překladu O. F. Bablera.³⁰ Výjev jezdce na vzepjatém koni, vystupujícího z černé plochy rastrované rovnoběžnými horizontálně vedenými vrypky, je při dolním okraji doplněn silně stylizovaným písmem.³¹

Duša náročnějšími i drobnějším úkoly na poli knižní grafiky šel v závěru 30. let k monumentální syntéze rozličných grafických postupů – dekorativismu, záměrné primitivizace, připomínající lidové dřevoryty, jakož i barokně expresivní vzrušenosti. Tuto syntézu přinesla monumentální *Hora olivetská* (1939), obsahující část textu jezuitu Matěje Tannera z jeho stejnojmenné knihy.³² Titul odkazuje vrchu Kotouči u Štramberka, poutnímu místu barokní

doby, jehož úcta a s ní víra předků je vztažena k dějinnému dramatu obsazení Moravy cizí armádou – konkrétně jde o bitvu u Olomouce, událost, objevující se koneckonců již v barokní ikonografii záchrany Moravy od cizího nebezpečí. Na počátku vzniku tisku stojí nedatované Dušovo sdělení Peroutovi: „*Za mého pobytu na Ostravsku zmínil jste se, že byste byl ochoten vydat bibliofilii o Štramberku. Ovšem, od té doby převalilo se nám toho mnoho přes hlavy a poměry se změnily i nevím, jaké stanovisko zaujímáte k tomu dnes. Jako knihkupec znáte nejlépe sám vhodnost a možnosti doby. Napište mi tedy, co o věci soudíte. Já jsem si prozatím připravil věc v náčrtech a získal docenta A. Grunta, by ke knížce napsal úvod. Byla by to menší věc asi tak stránky textu velikosti 19x30 cm s 10-12 celostránkovými dřevoryty. Dělán si tu knížku spíše sobě pro radost a útěchu v těžkých dobách, než abych myslel na hmotu, ale na druhé straně víte nejlépe sám, že i když oba na to budeme pohlížet ideálně – knihtiskaři bude nutno zaplatit a knížku prodat a tomu zase rozumíte Vy lépe než já. Co nového na Ostravsku? Snad se vypravím na nějaký čas k nám do hor, stýská se mi zde v této hromadě kamení, která se zove Praha,*“³³ končí nedatovaný Dušův dopis a my jsme z něj informováni o tom, že iniciátorem vydání byl sám Duša, jenž vlastnil Tannerův originální tisk a který ke spolupráci získal literárního historika Antonína Grunda.³⁴ Grund byl na konci roku 1936 také první, jemuž se Duša svěřil se záměrem edičního zpracování. Váže se k tomu následující dochované písemné sdělení: „*Na konci roku si vzpomínám, že jsem Vám měl připravit nějaký tisk. Nehlásil jste se a já na to ve shonu dne zapomněl, ač by mne byl ten Tanner velmi zajímal. Prosím Vás, až budete mít cestu kolem,*

*přineste „Horu olivetskou“ do muzea, neboť my ten tisk nemáme, a dáme se do toho.*³⁵ Duša vytvořil návrhy grafického doprovodu, smluvil se s Peroutem a v roce 1939 tisk spatřil světlo světa.

Jak dosvědčují Dušovy skici k ilustracím, dochované ve SZM, autor měl – v předvečer druhé světové války – při koncipování ilustrací na mysli dějinné drama. Vyjádřil je spleť čar tužkou a perem nebo údery štětce v nejhlubších stínech. V ústřední scéně procesí, jež prochází důvěrně známou scénérií Štramberska, postavil v kresebné skice do kontrastu spleť postaviček k plochám korouhví nad jejich hlavami, které se spojují s mračny a jako dominantu ponechával štramberskou Trúbu. Zprvu ponechal procesí v prvním plánu jakoby na mělkém jevišti procházet zprava doleva a štramberské domky s dominantou v hradu použil jako plochou kulisu do pozadí; obě sféry spojil vysokými korouhvemi, které ve výtvarné stylizaci skici provázal s mračny.³⁶ V definitivním návrhu (třetí stav), sestavil z domků perspektivně se zužující koridor, jež vyplnil postavičkami uprostřed s knězem pod baldachýnem a se dvěma muži, nesoucími korouhve. Asymetricky v pozadí zůstává konkretizovaná dominanta štramberského hradu.³⁷ Duša nehodlal vyjádřit svatost chvíle, zbožné soustředění, nýbrž akcentoval neklid, vzruch, dramatickosti události. Byl to ovšem lidový dřevoryt, jemuž se dostalo holdu v Dušově *Hoře olivetské*, téma, jemuž v době přípravy *Hory olivetské* věnoval samostatnou studii vydanou v bibliofilské úpravě na ručním papíru a s vlastní obálkou v podobě celostránkového dřevorytu.³⁸ Dalším inspiračním zdrojem bylo umění bratří Jaroňků – naposledy v Dušově

tvorbě se naplno ozývá tato inspirace jako hold svého druhu učitelům v záběrech štramberské Trúby, se střechami chaloupek a spoře olistěnými stromy a pracujícími venkovany, někdy se obě polohy – folklorizující a secesně jaroňkovská – potkávají. Jiné scény – kněz se zlými duchy a kalvárie – mají zcela odlišný charakter a fascinují kompozičním mistrovstvím, grafickou zkratkou a pádností forem.³⁹

Vnější rámec Dušovy proměny orientace na soudobou knižní kulturu – což se promítlo i do nezvykle funkcionalisticky řešené obálky *Hory olivetské*, kontrastující s měkkými formami dřevorytu užitého na obálce – bylo přestěhování do Prahy na podzim roku 1928. Duša, jenž osciloval mezi Ostravskem, Pobeskydím, Moravou a Slovenskem, volí metropoli, kde se dostává do kontaktu nejen s nakladatelstvími, nýbrž i krajany. Pražská léta vyznačuje užší spolupráce se spisovatelem A. C. Norem; spolu bydlí v pražské čtvrti Spořilov, kde si postavil domek s ateliérem.⁴⁰ Škála ilustračních a typografických úkolů té doby se nadále rozšiřuje. Někdy volí polohu blízkou sociálnímu umění raných 20. let (Ondra Łysohorsky, *Hłos hrudy*, 1935),⁴¹ jindy se však pohybuje na hranici karikatury.⁴² Pražský Duša dovedl také zapomenout na patos ranné tvorby, když na pomezí novinářské ilustrace a soudobé karikatury (jakýsi vzdálený ohlas kresbiček Karla Čapka) vytvořil drobné ilustrace pro bibliofilskou knížku *Beskydy v zimě*.⁴³

Novinkou těchto let je častější doplnění tisku diskrétní značkou, resp. vinětou. Tak si počínal v grafickém doprovodu úspěšného českého výboru z básní Rainera Marii Rilka *Můj domov*. Tisk, jenž vyšel ve více vydáních a v odlišné exkluzivitě (náročný tisk bibliofilské ražby vedle lidového vydání na ofsetu) doprovodil nejen Dušův frontispice (konvenční pražský motiv v podobě Malostranské mostecké věže a kopule chrámu sv. Mikuláše), nýbrž drobné viněty na úvodních stránkách jednotlivých oddílů (*Praha, Nápady, Děje a postavy, Lid a země*).⁴⁴

Léta 1945 – 1948 tvoří krátké období, v němž doznívala produkce soukromých nakladatelů a s nimi vydávání bibliofilských tisků. S bezručovským rokem 1947 se pojí několik drobnějších úkolů. Příležitostným tiskům *Petr Bezruč osmdesátiletý*, *Nad Slezskými písněmi* a *Šišky* jsou společně Dušovy virtuózní grafiky užitě jako frontispice, resp. jako protiváha oproštěnému typografickému řešení.⁴⁵ Duša v nich interpretuje graficky zajímavý rostlinný motiv (borovice, jeřábina, koniklec nebo hořec). Oproti tomu *Slezské písně* v lidovém vydání sbírky z roku 1946 doplňuje známý bezručovský motiv – rozkvetlý kaktus na okně s průhledem

na průmyslové město, který je daleko více civilistní a formově stylizovaný v duchu meziválečné poetiky.⁴⁶ Drobná viněta na obálce (plody a lístek jeřabiny) naproti tomu představuje vzdálený ohlas morfologie uplatněné na obálce luxusního vydání *Slezských písní* roku 1927. Zbytečné dodávat, že tato lidová vydání tvořící protipól exkluzivní bibliofilii z roku 1927 v širším povědomí jen upevnila Dušovo významové spojení s Bezručem.

V období po Únoru musel jako kdokoli jiný i Ferdiš Duša reagovat na socializaci nakladatelské činnosti a tiskárenských provozů; tematika ztrácela na programovosti, byla daná postátněnými nakladatelstvími a jejich edičními požadavky. Ilustrace povídek Vojtěcha Martínka kladou důraz na narativnost⁴⁷ stejně jako jsou veristicky jasné ilustrace Josefa Gregora Tajovského *Dvanáct duší* nebo *Hald Anny Marie Tilschové* (1950). Výraz se

ovšem nápadně zklidňuje, ztrácí na expresivitě, ilustrace jsou často jen realistické kresby bez vnitřního náboje a leží na nich – tak jako na Dušových malbách těch let – stín šablony. Duša však přece jen našel (staro)novou pevninu: ilustrace pohádek a jihoslovanských eposů. Již skici k *Devíti pávům* vyznačuje formální bravura⁴⁸ a samo téma ilustrátorovi umožňuje svobodnější imaginaci. Ilustrace knih pohádkových příběhů (*U jasného plamene*) se skládají do – svého druhu – rozsáhlých cyklů.⁴⁹ Právě ilustrační tvorba pozvedá pozdní tvorbu Ferdiše Duši opět k nejvyšším dosaženým metám; umělec se zbavuje popisnosti, vrací se ke vzrušenějšímu líčení, výraznější stylizaci, folkloristickým, zbojnickým a přírodním motivům, aniž by klesl k plagování folklorismů nebo k multiplikaci zažitých schémat a námětové bohatství pohádek interpretuje originálním způsobem.

POZNÁMKY

- Výstavu připravil autor tohoto příspěvku ve spolupráci s Alenou Chudárkovou pro měsíce duben – srpen 2008 v Památníku Petra Bezruče (PPB) v Opavě. Výstava a tento článek vznikly v rámci řešení výzkumného záměru MSM 4781305905 *Slezsko v dějinách českého státu a střední Evropy*, jeho držitelem je Slezská univerzita v Opavě.
- Některé zařadil Jaroslav Svoboda do Dušovy monografie viz Svoboda, Jaroslav – Ritter, William: *F. Duša*. Ostrava, 1958, obr. 8 – 9 a 12 – 16.
- Cit. dle Baleka, Jan: Ferdiš Duša. In: *Encyklopedie českého výtvarného umění*, Praha 1975 s. 99.
- Jsou to např. texty PhDr. Karla Bogara, otištěné v časopise Těšínsko, např. Bogar, Karel: První světová válka a dílo Ferdiše Duši. Těšínsko 11, 1968, č. 4, s. 22 – 23; Týž, Pokladní deník malíře Ferdiše Duši z let 1920–1923. Těšínsko 14, 1971, č. 4, s. 12 – 14; Týž, Malíř a sochař. Epizoda ze života F. Duši a J. Kubičky. Těšínsko 21, 1978, č. 3, s. 15 – 19.
- Navazují na starší texty, zvl. Šopák, Pavel: Brno v Ostravě – Ostrava v Brně: situace české výtvarné kultury meziválečného dvacetiletí ve Slezsku a na Ostravsku. In: 62. Bulletin Moravské galerie v Brně, Brno 2006, s. 229; týž: Koliba. Opava 2004.
- Horečka, František: Drsný živel. Frenštát pod Radhoštěm 1915.
- Odvalil, František: Co v duši zaléhalo, 1920; Bedřich Konařík Bečvan, Nedobry. Kresby z Valašska. Olomouc 1919. V Konaříkově knížce užívá červených iniciál podložených stylizovanými krajinnými motivy.
- Publikována v práci Šopák, Pavel (ed.): Koliba. Programy – texty – korespondence. Opava 2005, s. 26–38.
- Dante a Češi. K 600-letému výročí úmrtí křesťanského pěvce. Olomouc, Družina literární a umělecká 1921. Almanach doprovázejí tři dřevoryty Josefa Váchala, dále dřevoryty Rudolfa Adámka, dva dřevoryty Ferdiše Duši a vícero ilustrací Karla Wellnera.
- Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Pozůstalost Josefa R. Marka, Ferdiš Duša Josefu J. Markovi, Frýdlant nad Ostravicí 24. listopadu 1922.
- Uloženo v Ústřední knihovně Slezského zemského muzea (dále ÚK SZM) – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. D 1001.
- Reprodukce dvou grafik viz Drobné umění – Výtvarné snahy 3, 1922, nestránkováno, text Josefa Richarda Marka k reprodukcím na s. 110.
- Srov. Toman, Jindřich: Kniha v českém kubismu. Praha 2004.
- Konařík Bečvan, Bedřich: Legenda. Praha 1923.
- ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. D 566. Album vytiskl Kryl a Scotti v Novém Jičíně.
- ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 21616.
- SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 3665 A a U 3666 A, kresby provedené tužkou a štětcem v kombinaci rumělký a černí.
- O tomto díle viz Svoboda, Jaroslav – Ritter, William: c. d., s. 118 – 119; Sivek, Alois: Ilustrace k Slezským písním. Z korespondence Bezručovy, Dušovy, Klírovy a Konůpkovy. In: Listy Památníku Petra Bezruče 3. řada – 28. prosince 1965, s. 33 – 51; Holý, Petr: Dřevoryty Ferdiše Duši k Slezským písním. In: Památník Petra Bezruče – průvodce. Ostrava – Opava 1958, s. 37. – Návrhy k jednotlivým ilustracím uloženy v SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 2144A, tisky štočků prvního a druhého stavu tamtéž, inv. č. U 4206G.
- Parmentier, Florian: Uragan. Román. Praha, Družstevní práce – edice Živé knihy sv. 18, 1928, 313 stran. Duša dodal obálku a dřevorytové ilustrace. – Pět let Družstevní práce, Praha 1927, 189 stran, publikaci vyzdobili Emanuel Frinta (obálka), Jan Rambousek, Alois Moravec, Josef Čapek, Cyril Bouda nebo Jan Konůpek.
- Beneš Buchlovan, Bedřich (ed.): Pamětní list deváté schůzky skupiny moravských knihomilů. Hranice na Moravě, 1937, typografie Rudolf Kubiček, písmo J. Baskerville, papír van Geldern. Exemplář v PPB má č. 48. – Setkání se uskutečnilo ve Valašském Meziříčí 16. května 1937, Duša dodal pro tisk, obsahující literárněhistorické eseje Zdeňka Bára nebo Bedřicha Slavíka tři viněty s figurálními motivy a zobrazením průmyslové a zemědělské krajiny.
- SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 708AP/2, Josef Hladký Ferdiši Dušovi, Hranice, 25. února a 14. června 1928.
- SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 708AP/4–6, Josef Hladký Ferdiši Dušovi, Hranice, 2. října, 5. října a 26. října 1928. – Martínek, Vojtěch: Ostravská píseň. Hranice na Moravě, Josef Hladký – edice Amfora, svazek 8, vydáno 400 výtisků, tisk J. Pokorný a spol. v Brně, vydáno v březnu 1929. V ÚK SZM, sign. S 10907; 36156; S 4260 a pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 5391, B 20270. O vydání referoval Věraikon 16, 1930, s. 31.
- Kopta, Josef: Člověk v horách. Hranice, 21. svazek edice Amfora, 1931, náklad 250 číslovaných výtisků, typografická úprava Karel Svolinský, písmo Empiriana Bodoni, tisk Kryl & Scotti, ÚK SZM, sign. S 8424, výtisk č. 29. Mimo frontispice jsou Dušovy grafiky také na stránkách 10, 16, 22, 30, 38 a 44.
- Kříž, František V.: Eva. Brno 1929, 120 číslovaných výtisků, ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 25434, tisk má číslo 47; Šulc, Jaroslav: Návrat. Opava, edice Pásmo, 4. svazek, 1935, vytištěno 200 kusů na ofsetu, 50 kusů na domácím ručním papíru a 1 neprodejný kus na van Gelderu, ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. A 3085.
- Sedlák, Jan V.: Mé hory. Předmluva Emil Zegadlowicz, přeložil Jan Karník, vydalo Družstvo Moravského kola spisovatelů jako 4. svazek edice Studánka, kterou řídí Bedřich Beneš Buchlovan, tisk Kryl & Scotti v Novém Jičíně, 250 výtisků, ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 20 258, výtisk č. 26.
- Pozdravy Petru Bezručovi. Uspořádal a jako šestý svazek edice Protos vydal dr. Prokop Toman ml. v Praze v „Jubilejním roce Bezručově 1937“, vydáno 265 číslovaných výtisků, a to 1 – 15 na pravém japonsku, 16 – 75 na holandském papíře Pannekoek, 166 – 265 na ofsetu. Vytiskla písmem Menhardova Antikva za dozoru Ludviky Smrčkové knihtiskárna Josefa Dostála v Litomyšli, ÚK SZM, sign. S 7315, tisk má číslo 232. Pro označení titulu užito červené barvy, rok a edice tištěna v černé.
- Hrozek, Antonín: Z červánků naší svobody. Na památku 10. výročí naší samostatnosti vydala Občanská záložna ve Frýdku 1928. ÚK SZM, sign. 14 515 a S 146.
- Duša, Ferdiš – Ritter, William: Dolů Váhom – Román slovenskéj rieky. Bratislava 1933, soukromý tisk. Vydáno u příležitosti bibliofilského večera 4. listopadu 1933

- v Bratislavě, litografie věnoval K. Jaroň a spol. ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. C 4980, tisk má číslo 145.
- 29 SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 5562G, zkušební otisk štočku titulního listu v černé a červené barvě, inv. č. U 2734G, U 2735G a U 2737G – skici tužkou na variantní řešení titulního listu, inv. č. U 2738G a U 2741G – kresebné skici výjevu mužů odnášejících zraněného.
 - 30 K tomu dvě dopisnice O. F. Bablera Ferdiši Dušovi z 12 a 28. dubna 1934, uložené na SZM, uměleckohistorické pracoviště, Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 610AP/1–2.
 - 31 ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. C 9927, tisk má číslo 32. Na titulu je letopočet 1931.
 - 32 Matěje Tannera... Hora olivetská, několik kapitol z knihy tištěné roku 1704 ve slezské Nise. K vydání připravil Antonín Grund, dřevoryty vyryl a typograficky upravil Ferdiš Duša, vytiskla písmem tercie Firmin Didot Družstvo knihtiskárny v Hranicích ve 200 číslováních exemplářích na ručním papíru Pannekoek, vydal Adolf Perout, knihkupec v Moravské Ostravě, roku 1939. ÚK SZM, sign. S 15842, tisk má číslo 3.
 - 33 SZM, uměleckohistorické pracoviště, fond Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 574AP/1, Ferdiš Duša Adolfu Peroutovi, koncept dopis, b. m., b. d.
 - 34 Antonín Grund (1904 – 1952) pracoval od roku 1929 v knihovně Národního muzea, v níž v letech 1941 – 1945 spravoval sbírku rukopisů a starých tisků. Zároveň se roku 1936 habilitoval na filozofické fakultě Univerzity Karlovy pro obor české literatury a od roku 1945 působil jako profesor české literatury na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Měl zkušenosti s editováním starších literárních památek a Dušovi nepochybně konvenoval zájem o slovanství. Přátelské styky spolu udržovali nejpozději od jara 1934 až do Gruntovy sebevraždy v únoru 1952 a dokumentuje je dvanáct pohlednic, dopisnic a dopisů, uložených v Dušově pozůstalosti ve SZM v Opavě.
 - 35 SZM, uměleckohistorické pracoviště, fond Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 697AP/2, Antonín Grund Ferdiši Dušovi, Praha, 29. prosince 1936.
 - 36 SZM, uměleckohistorické pracoviště, fond Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 3448A.
 - 37 SZM, uměleckohistorické pracoviště, fond Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 3447A.
 - 38 Duša, Ferdiš: Lidový dřevoryt XVIII. a XIX. století. Soukromý tisk, kterým pozdravuje dr. Antonín Novotný z Brna dvacáté výročí naší samostatnosti. Štočky dělal K. Janout v Kladně. Knihu vytiskl v únoru 1938 novojický tiskař Karel Kryl ve 250 číslováních výtiscích a to 200 na losinském ručním a 50 na domácím žlutém papíře. ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 8467.
 - 39 SZM, uměleckohistorické pracoviště, fond Pozůstalost Ferdiše Duši, inv. č. U 3867A.
 - 40 Praha-Spořilov, Roztylské sady č. 24. Dům navrhl ing. Vlastimil Brožek a dr. ing. Karel Polívka v rámci jednotného plánu území, Duša byl stavebník, v rámci multiplikátu si nechal v patře upravit ateliér. Dům je dodnes dochován v původní podobě včetně ateliérového okna.
 - 41 Vyšlo v Družstevní práci v edici Slunovrat v květnu 1935, Duša dodal vstupní kresbu, úpravu a obálku navrhl Ladislav Sutnar, vazbu navrhl František Muzika. ÚK SZM, sign. S 10509.
 - 42 Např. dřevorytová obálka ke knize A. C. Nora Bürkental, Praha 1940, tisk knihtiskárna Sieblin a Havelka na Královských Vinohradech, vyšlo v lednu 1940 nákladem autora. ÚK SZM, sign. S 694a.
 - 43 Richter, Fráňa: Beskydy v zimě. Moravská Ostrava 1934. V knížce titulní dřevoryt (obálka s lyžařem), tři kresby uvnitř knížky, celkem vyšlo 800 kusů a 200 kusů číslováních na ručním papíře. ÚK SZM, sign. A 12239.
 - 44 Rilke, Rainer Maria: Můj domov. Verše, Praha, 1941, Praha 1944.
 - 45 Bezruč, Petr: Šišky. Praha, Orbis 1947. „Na paměti pětiletí popravky Aloise Šmahla, knihkupec v Jaroměři, vydala jako soukromý tisk Anna Šmahlová v Jaroměři v červnu 1947, linoryty vyzdobil F. Duša (obálka, ilustrace), tisk Orbis Praha“. Tisk z ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. B 21893; Lazecký, František: Nad Slezskými písněmi. Praha 1947. „K 80. narozeninám národního umělce básníka Petra Bezruče vydal Slezský kulturní ústav v Praze, podle typografické úpravy M. Kalába písmem Bodoni ve 250 číslováních výtiscích vytiskla Průmyslová tiskárna v Praze v říjnu 1947“; Nor, A. C.: Petr Bezruč osmdesátiletý. „Pozdrav A. C. Nora k osmdesátce Petra Bezruče, vydal 15. září 1947 s dřevorytem F. Duši Alois Chvála jako soukromý neprodejný tisk v 30 číslováních výtiscích tištěných na ručním papíru.“ Tisk z ÚK SZM – pracoviště Tyršova ul. 1, sign. A 5607, tisk má číslo 14.
 - 46 Bezruč, Petr: Slezské písně. Brno 1946, vydáno 15 000 výtisků. Brněnský nakladatel Pokorný vydal v letech 1946, 1947 a 1949 celkem pět vydání Bezručovy sbírky s tímto Dušovým grafickým doprovodem.
 - 47 Martinek, Vojtěch: Zelená a černá domovina. Výbor z díla. Praha 1954. Kniha vyšla v 10000 výtiscích. Realistické kresby tuší a perem, zobrazující vysoké pece, děti opékající brambory, lidi pracující na poli apod. ÚK SZM, sign. S 5053 a 29146.
 - 48 Devět pávů. Výbor jihoslovanských národních pohádek. Praha 1958, přípravné kresby k ilustracím SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 2898A a U 2899A.
 - 49 Martinek, Vojtěch: U jasného plamene. Deset pohádek, které vypravoval potulný pohádkář na starém hradě. Brno 1946; Martinek, Vojtěch: Pohádky. Výbor. Ostrava 1958, 2. vydání, přípravné kresby k ilustracím SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 3117A. Z dalších knih např. Fazekasová, Anna: O věrném kolouškově. Praha 1956, skica k maketě knihy SZM, uměleckohistorické pracoviště, inv. č. U 2803A.

Keramik Ferdiš Duša

Karel Bogar

Letošní výročí malíře a grafika Ferdiše Duše (1888 – 1958), rodáka z Frýdlantu nad Ostravicí, je příležitostí i k bližšímu poznání jeho doposud opomíjené tvorby keramické. Je důležitá pro jeho existenční začátky, pomáhala mu při vstupu do uměleckého světa a odráží osobitým způsobem i výtvarné názory umělce.

Po návratu ze „studijních cest“ datovaných do let 1906 – 1910 byl Duša nucen nějak existenčně zakotvit a také pomoci matce a bratrovi v zajištění živobytí.¹ Získané zkušenosti a rozhled, ale hlavně jeho umělecké ambice mu nedovolovaly, aby se vrátil k „otrocké“ nájemní a netvůrčí práci. Svou hrdost dokázal ve svých začátcích útekem z „nudné“ práce v železárnách. Již na cestách se prokazoval pasem, kde bylo jako zaměstnání uváděno „porcelanmalerei“,

což bylo označení pro malíře smaltů u frýdlantského Postelberga, kde nějaký čas pracoval. To jej přirozeně směřovalo k malbě na keramiku a keramice, se kterou se na svých cestách setkal. Přes řadu poznámek autorů o něm píšících² se zdá, že i v době jeho „studijních cest“ se Duša spíše pohyboval v oblasti keramických dílen a výroben, než v okruhu uměleckých ateliérů, jak o tom nepřímě svědčí zachované doklady v archivu Slezského zemského muzea v Opavě.

Doba byla pro začátky příhodná. Dozníval vliv národopisné výstavy, která podnítila zájem o domácí lidové tradice ve všech oblastech. Projevoval se zájem o uchování a obrození rukodělné výroby, lidových a uměleckých řemesel a ten byl často spojován s národním a vlasteneckým cítěním, které hledalo podporu v osobitosti

a svérázu domácího umění. Tato situace se odrážela i na Moravě, zvláště na Slovácku a Valašsku, touhou po čilejším kulturním ruchu a promítala se i do snah na obnovu lidového průmyslu. V roce 1909, tedy dva roky po založení Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně, se obrací Joža Úprka a Kafka na moravský zemský sněm s rezolucí, určenou českým poslancům. V ní žádají o zřízení lidové umělecké akademie, kde být věnována by měla zvláštní péče právě uměleckému průmyslu. Rezoluce vyzněla naprázdno, ale je dokladem soudobých trendů, které se pak objevovaly v činnosti SVUM v Hodoníně, ale i v koncepcích později vznikajícího spolku umělců - Koliby.

Z korespondence víme, že se Duša pokoušel uchytit v Modré, na Slovensku, kde v letech 1912 – 1914 pracovala Marie Vejvodová-Vořechová jako návrhářka a vedoucí dílen. Kratší pobyt zachytil ve své studii Rudolf Kubela, kdy zaznamenal pobyt Duše jako malíře porcelánu u Václava Dohnala, majitele živnosti malírna porcelánu v Jablůnce u Vsetína v roce 1909 – 1910.³ Zřejmě nejvýraznější vliv na jeho keramickou tvorbu měl krátký čas, kdy zakotvil v dílnách sourozenců Jaroňkových v Rožnově pod Radhoštěm.

Jaroňci dílny založili v roce 1909, když se do města nastěhovali z Valašského Meziříčí, kde původně chtěli začít podnikat. Alois Jaroňek v srpnu téhož roku podnikl studijní cestu do Skandinávie vybaven průvodní listinou českého odboru zemské rady živnostenské pro markrabství moravské, kde se píše „*že majitel této listiny pan Alois Jaroňek z Val. Meziříčí, zabývá se studiem lidového umění a průmyslu vůbec, že sám podle vzorů lidového umění moravského různé předměty vyrábí a cestu do Švédska a Norska podniká za tím účelem, aby se seznámil s tamním průmyslem a uměním lidovým*“.

Jak Bohumír, tak Alois byli absolventi státní odborné průmyslové školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí a měli velké životní zkušenosti. Bohumír po absolvování v roce 1887 pracoval doma i v zahraničí jako keramický modelér a kompozitér, architekt nábytku, štukatér, akvarelista ve fotografickém ateliéru. Nejdéle v Budapešti a pak v Egyptě.

Jeho bratr ukončil školu o dva roky později a prošel řadou umělecko-průmyslových závodů, např. v Budapešti, Znojmě, v Německu v Rudolstadt, Schrambergu a Olomučanech.

Když se v Rožnově objevuje Duša, byly dílny již relativně dobře zavedené. Bohumír se věnoval většinou jen malířské a grafické tvorbě, sestra Aloisie Jaroňková měla na starosti gobelínovou výrobu, Alois navázal kontakty s řadou výrobců na Moravě, kteří pro

*Kávová souprava,
malba na porcelánu,
Frýdlant nad Ostravicí.
Sbírky Muzea Beskyd
Foto Petr Juřák*

něj vyráběli dle návrhů keramiku, dřevěné výrobky, řezbářské práce.

To, že na podnět F. Duše Jaroňci koupili v roce 1911 muflovou pec a začali po jeho příchodu pálit, svědčí o autoritě, kterou mladý Duša již měl. Byl zřejmě prvním malířem u Jaroňků. Z té doby se dochovalo u jeho přítele Leopolda Parmy několik kusů Dušových džbánek a jsou velice zajímavé tím, jak je dekor vytvářen technikou podobnou příhrádkovému smaltu, velice obdobnou malbě ve smaltu u Postelberga. Také dekor, který je použit, příliš neodpovídá jaroňkovskému stylu, ale spíše naznačuje vlivy keramiky jihomoravské. Způsob dekoru v dílnách u Jaroňků se promítá až do Dušovy pozdější tvorby ve Frýdlantě.

Rožnov byl v té době proti Frýdlantu čilým lázeňským městečkem, kde se vedle tradiční léčby žinčicí, kumyssem a keřem zaváděly nové metody. Klimatické lázně v Rožnově pod Radhoštěm byly považovány za jedny z nejlepších lázní svého druhu ve střední Evropě.

Pestrou společností lázní vytvářela klientela z Uher, Haliče, oblíbené byla také Vídeňáky. K lázeňským hostům patřili i pacienti z Pruska, Ruska, Rumunska, Bosny, Srbska i Francie a dalších zemí. Toto zázemí přineslo Dušovi řadu nových kontaktů přímo ve městě, ale i kontakty s cizinou.

Duša však v Rožnově působil jen krátce. Důvodů bylo asi více. Nejpodstatnější při znalosti Dušovy i Jaroňkovy mentality byly rozpory v koncepci práce a malý prostor na vlastní tvůrčí uplatnění. I přesto, že východiska obou byla podobná. Krédo Aloise Jaroňka bylo: „*Ne kopírovat slepě lidové tvary, ale navázat na styl lidu*“.

*Kávová souprava,
malba na porcelánu,
po roce 1919.
Sbírky Muzea Beskyd
Foto Petr Juřák*

*Dekorační talíř s jelínkem,
malba na porcelánu,
Frýdlant nad Ostravicí.
Sbírky Muzea Beskyd
Foto Petr Juřák*

Jaroňkovy dílny, umístěné tehdy v budově Rudolfo-Stefania, na okraji městského parku, opouští již v létě v roce 1912 a v roce 1913 se objevuje ve Velkých Kunčicích pod Radhoštěm (od r. 1924 Kunčice pod Ondřejníkem), kde jeho známý Bedřich Konařík zřídil v rámci protialkoholní léčebny dílny na výrobu hraček. Duša byl pověřen vedením dílen a rozšířil je o dílnu keramickou. Mezitím snad podnikl ještě cestu do Německa, ale zdravotní a finanční důvody jej donutily k brzkému návratu.

Do Rožnova se však často vracel, a jeden z jeho nástupců u Jaroňků, Karel Solařík (1893 - 1960) se stal jeho přítelem. Ten přišel do Rožnova ze Svijan-Podolí, kde pracoval u firmy Rýdl & Thon. Byl absolvent odborné keramické školy v Bechyni a zřejmě i od něj získal Duša řadu dalších zkušeností. Oplatil mu to podporou jeho syna Karla, když se ten po absolvování pražské Akademie usadil po druhé světové válce trvale v Praze. Po skončení své keramické kariéry předal také Karlu Solaříkovi do Rožnova celou řadu svých návrhů a rozkresů, které pak používal v kombinaci se svými vzory.

Dušův pobyt v Rožnově je spojen také s jeho prací výtvarnou. Nejvíce to byly kresby, ale máme doklady o tom, že zde vznikaly i malířské práce (známe jejich názvy např. Pavilon, Chalupy, Krajina se stromy na stráni, Kostelík v Tiché), které mu přátelé pomáhali mezi hosty prodat. Z Valašska a Beskyd jsou i práce z dalších let a začátku let dvacátých.

Nové působiště, Velké Kunčice pod Radhoštěm, Dušovi vyhovovaly. Jednak byl blíže domovu a navíc, měl zde větší prostor pro své plány. Samo místo, stejně jako nedaleký Frenštát pod Radhoštěm, se po otevření dráhy z Bílska do Kojetína stalo vyhledávaným rekreačním centrem. Na začátku minulého století se v Kunčicích postupně vytvořily lázně Skalka, které pod odborným vedením věhlasného lékaře MUDr. Jana Maye rychle vzkvátaly. Příjemné podhorské prostředí v okolí lázní postupně začalo sloužit k výstavbě rekreačních vil a domů, většinou dobře situovaných

úředníků a podnikatelů z Ostravy. To byla také druhá část klientely. V době příchodu Duše bylo sanatorium již od roku 1909 zakoupeno Báňským společenstvem ostravsko-karvinských báňských podniků a v jeho čele stanul lidumil a oblíbený lékař MUDr. Bartoloměj Storch. Lázně dále vzkvátaly, s výjimkou válečného období, a nabízely množství léčebných procedur.

Zatímco lázně Skalka byly na kraji katastru obce a zasahovaly již do obce Čeladná, Ústav pro léčení alkoholiků, kde začínal Duša, vznikl v roce 1910 na opačném konci Kunčic, směrem na Frenštát pod Radhoštěm. Zařízení vzniklo přestavbou bývalého statku a zájezdní hospody Parmovice. Jednalo se o staré stavení, kde byl již v 19. století zájezdní hostinec a havířská hospoda. Objekt zakoupil a zvelebil stavitel Jan Parma a byla zde zřízena i zahradní restaurace U zlaté hvězdy.

Parmovice koupil ve zmíněném roce 1910 Křížový spolek. Bylo to společenství pro nápravu alkoholiků, které vzniklo v Prostějově a jehož duší byl Bedřich Konařík. Ke koupi došlo zřejmě na podnět jeho bratra Augustina, který byl v Kunčicích farářem. Léčebna měla kapacitu asi 20 pacientů, kteří byli před okolím prezentováni jako letní hosté. Kolektivní léčba vyplývala z pohybu na čerstvém vzduchu, polních prací a k tomu zavedl Konařík práci v dílnách.

Bedřich Konařík, literárním přezviskem Bečvan (1878 - 1944) byl rodákem z Halenkova. Vystudoval bohoslovecký seminář v Olomouci, kde byl v roce 1903 vysvěcen. Po několikaletém působení na Hané se stal v letech 1909 až do 1916 ředitelem léčebny. Byl velmi organizačně činný v abstinentsním hnutí a pracoval celá léta jako publicista a pokoušel se i o beletrii, divadlo a kritickou činnost. Pobyt v Kunčicích je inspirován jeho román „Hospic U Zlaté hvězdy“ z roku 1923. Jeho zájem byl v dobovém duchu soustředěn hlavně na boj proti alkoholismu, který byl v té době metlou sociální i majetkovou. Této problematice se věnoval i po vzniku republiky. S Dušou ho sblížily kritické názhledy na stav společnosti. Výrazně jej podpořil v jeho začátcích existenčních, posléze, na začátku dvacátých let, vydáním prvních grafických souborů. Později se však rozcházejí v názorech uměleckých.

Jako součást terapie vybudoval v Kunčicích dílny na výrobu památkových a ozdobných předmětů, hraček a jako vedoucího získal čtyřadvacetiletého Ferdiše Dušu. Ten se práce ujal s nadšením, ale zároveň chtěl uplatnit i své zkušenosti keramikou a zřídil jako součást dílen i keramickou dílnu, kterou Duša později

odkoupil. V ní probíhal celý proces od formování nádob, přes vypálení a dekorování. Většinu prací známe jen z fotografické dokumentace, ale je z ní vidět, že byla ovlivněna slovanskými lidovými vzory v dekoru i tvaru. Velmi často se objevuje motiv salašnické nádoby-črpáku s ozdobným uchem a další tvarové podoby připomínající rustikální keramiku, ovlivněnou poznatky z cest na Slovensko, do Haliče a Podkarpatské Rusi. Barevný základ tvoří většinou tmavé odstíny modré, dekor je výrazně ornamentální a používá stylizovaných rostlinných a geometrických prvků. Práce z Kunčic jsou již Dušou značeny. Používá psanou značku *F. Duša V. Kunčice p. R.*

Kunčice a Čeladná nebyly pro Dušu jen pracovním prostředím, ale byly považovány v tomto období za příjemné letní sídlo a východisko k výletům na Ondřejník, Radhošť, přes Kněhyni a Čertův mlýn dále do Frenštátu a na Hukvaldy, ale i Štramberk. K rozvoji turistiky přispěla významně Pohorská jednota Radhošť a její areál krásných secesních staveb od Dušana Jurkoviče na Pustevnách, které se staly oblíbeným cílem výletů. Ze známých osobností v Kunčicích pobývali profesor T. G. Masaryk, často malíř Stanislav Lolek, F. Hanuš Hérink, spisovatel Sokol-Tůma, Petr Bezruč, Leoš Janáček a řada pěvců Národního divadla. Hodně významných umělců a přátel se zastavovalo také u básníka Josefa Kaluse v Prostřední Čeladné. Zde je také začátek úzkého vztahu k básníkově dceři Marii Kalusové, který poznamenal následující válečná léta.⁴

Z mladších se zde setkával Duša s Břetislavem Bartošem, Františkem Tučným, Františkem Horečkou, který v nové kunčické škole nastoupil jako učitel a Ostraváky, Vojtěchem Sapíkem a spisovatelem Karlem Handzelem, kteří byli hlavní iniciátoři uměleckého spolku Koliba. Se spolkem vystavoval své grafiky a keramiku ve Frenštátě na první výstavě Koliby.

Když vzpomínáme Františka Horečku je zajímavé připomenout, že se také pokoušel o keramiku. Jak píše ve svých vzpomínkách, nemaje na technické vybavení jako Duša, maloval často jenom na vysušený střepek, vodovými a temperovými barvami. Je to doklad nejen existenčních poměrů té doby, ale i velkého zájmu o keramiku.⁵

Rozvoj dílny však krutě přerušila v roce 1914 válka. Duša se snažil provoz po odchodu na frontu ještě udržet a přemluvil svého přítele Karla Solaříka, aby dílny vedl. Ten odchází od Jaroňků, ale už v roce 1915 se zase vrací do Rožnova a dílny i léčebna v Kunčicích během války končí svou činnost.

*Váza malba na porcelánu,
Frýdlant nad Ostravicí.
Sbírky Muzea Beskyd
Foto Petr Juřák*

Ke keramice se znovu Duša uchyluje po návratu z italské fronty na Piavě koncem roku 1918. Na jedné straně tu byly jeho ambice umělecké, zájem o obnovení Koliby a společenství umělců, jak se to již v posledních letech války domlouvalo v korespondenci mezi Bartošem, Tučným, Horečkou a dalšími přáteli, na druhé straně bylo potřeba nějak se uživit a pomoci doma. Kunčická dílna už neexistovala, a tak se Duša rozhodl využít vzepjatého zájmu o lidové umění, vlny vlasteneckého entuziasmu a založit svou existenci na keramice. Již na jaře roku 1919 zajíždí přes Trenčianskou Teplou, kde žil jeho přítel Josef Pospíšil, do Modré, kde se hodlal podílet se na modernizaci keramické dílny. Jeho záměr podporovali manželé Vořechovi i Zdenka Vorlová-Vlčková. Po několika neúspěšných pokusech a vyjednávání s architektem Dušanem Jurkovičem, tehdy inspektorem lidového umění na Slovensku, se rozhodl pro vlastní dílnu.

Pustil se do stavby vlastní keramické pece v přístavku matčina frýdlantského domku. V říjnu 1919 píše příteli Pospíšilovi, že vypálil první tzv. republikánskou sadu. Technologicky se vrací ke zkušenostem z Rožnova. Postavil si pec ve které dosahoval žár kolem 700 – 900°C a používá muflových barev, které se vypalují na vypáleném a polévaném podkladě a mají větší výběr barevnosti. Duša již byl obeznámený s vlastní technologií, přesto musel vytvořit vzorníky, protože různé barvy vyžadovaly různou teplotu, zpracovat si barevné návrhy a u opakovaných a složitějších motivů vytvořit i tzv. pausy, které sloužily k přenášení motivu dírkovaným průsvitným papírem nebo staniolem na střepek pomocí jemného uhlového prášku. Řada takových paus z frýdlantského působení Duše, jak jsme se již zmínili, se dochovala ve vybavení dílny Karla Solaříka v Rožnově. Dnes jsou některé ve sbírce Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku.

Náročné bylo i vypalování, i když se už jako pomůcka používaly např. Segerovy žároměrky, které se při určitém stupni teploty v peci bortily a pomáhaly tak odhadnout vhodný čas pro

Polévková mísa,
malba na porcelánu,
Frýdlant nad Ostravicí.
Sbírky Muzea Beskyd
Foto Petr Juřák

ukončení vypalování. Dekor se pak nanášel na bílé porcelánové, v továrně kupované zboží, od různých firem.

O své práci si Duša vedl sešit nadepsaný *Pokladní kniha o zboží keramickém*, kde najdeme Zápisy z let 1919 až 1923. Ten svědčí o tom, jaký význam přikládal umělec keramice pro své existenční zajištění.⁶

Celou situaci charakterizuje již první zápis z října 1920, kde je po kolonkou vydání připsáno: „*Co přijato, vydáno lehce.*“ Ze zápisů i dobové korespondence je vidět, že většina příjmů padla na domácnost, často nezbyvalo ani na papír, barvy a později na desky pro dřevoryty, kterými se intenzivně začal zabývat již v době válečné. Struktura výdajů je poměrně málo pestrá. Vedle potřeb malířských, položky „na domácnost“, jsou zde částky za nákup porcelánu, objeví se i položka „za podrážky“ nebo „boty“, vzácně „za knihy“. Ze záznamů vyplývá, že pec vypaloval zhruba jednou za měsíc. Počet položek byl od 87 do 16 kusů. Větší nákup polotovarů se po roce 1919 již neobjevuje a také záznamy o prodeji nebo dlužích za keramiku v roce 1921 takřka končí. Sporé další zápisy spíše svědčí o dlužích nebo prodeji grafiky. Příznačný je zápis 5. 5. 1920, kdy Duša škrtl slovo keramika v částce vyúčtované za grafiku, obrazy a keramiku z výstavy Koliby v Brně. Je zajímavé, že ceny za keramiku, jak máme zmínky z brněnské výstavy, byly u Duši poměrně vysoké. S takovou situací se u něj setkáme i v pozdějších letech, kdy na druhé straně byl velmi vstřícný a často věci raději daroval než prodával. Okolnosti byly většinou zaviněny existenční nouzí, což je v tomto případě asi rozhodující, jindy byly ceny tvořeny s přihlédnutím k prestiži umělce.

Námětově se frýdlantská keramika výrazně liší od období kunčického. Ve Frýdlantu šlo, jak jsem již podotkl, o malbu na porcelán, který Duša nakupoval podobně jako Jaroňci. Z motivů se objevují v lidovém duchu stylizované jelínky, konice i rostliny, ale objevují se i žánrové náměty (chaloupky, hrady, motivy jánošíkovské, pohádkové motivy, motivy z pověstí aj.). Vývoj je

– přes krátké období tvorby zřejmě postupný – v ranější práce jsou ještě poznamenány silným dekorativismem a motivy rostlinnými, často se objevují motivy pohanských bůžků, který je také v Dušově značce. Později převažují spíše malířsky koncipované motivy. Časově lze první fázi poznat podle značky pohanského bůžka s textem F.D. Frýdlant. Později používá jen písmové značky **F.D.F.** Značky jsou psané, takže ani velikost ani barevnost není stejná, využívá zřejmě toho, co měl právě při ruce.

S prodejem keramiky pomáhali Dušovi zvláště jeho přátelé B. Konařík, J. Štěrba z Uherského Hradiště nebo Josef Pospíšil z Trenčianské Teplé. Jen málo věcí šlo do komise paní Hermínové, panu Wechsbergovi. Je zajímavé, že těsně před stěhováním do Prahy, v roce 1928, píše své budoucí ženě Arně Holoubkové, že pálí „*keramiku, abychom měli alespoň něco jiného než jini*“. Zda byla ještě funkční pec frýdlantská, nebo své práce pálil jinde, například v Rožnově u Solařika, už asi těžko zjistíme.

Mimořádně zajímavým dokladem o ekonomické situaci Duši (ve vztahu ke keramice) je Adresář živností, obchodu a průmyslu politického okresu místeckého a průmyslu moravsko-ostravského, frýdeckého a valašsko-meziříčského z roku 1923. Na stránce Frýdlantu najdeme pod heslem Malíři a natěrači i jméno Ferdiš Duša, akad. malíř. Titulu ak. malíř používal Duša již dříve, doloženo to máme ne jeho pase vydaném v Místku, ale i z dalších dokladů a korespondence. Také se tomu oslovení nebránil. Svědčí to o potřebě prosadit se společensky i ekonomicky mezi renomovanými umělci. Reklama v katalogu však svědčí o silné potřebě se prosadit za každou cenu, a to ne jako keramik.

Vazba na výtvarnou tvorbu je zřejmě z období Koliby, před 1. světovou válkou, motivy jelínků, bůžků se jsou typické pro kolibáckou grafiku a objevují se i ve volné grafice (např. Jelínky, bar. dřevoryt, 1914, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm). Inspirační zdroje nacházel Duša také ve své sběratelské činnosti, jejíž hmotné začátky souvisí již s obdobím frýdlantské dílny. Pečlivým srovnáním bychom zde našli i motivy, které známe z keramické dílny Jaroňků v Rožnově pod Radhoštěm. Bylo to oblíbené zboží a Duša se mu v některých motivech snažil asi přizpůsobit.

Keramika a malovaný porcelán Ferdiše Duše byly v rodinách používány s oblibou, jak víme např. od paní Šárky Bartošové, dcery frenštátského malíře a dalších pamětníků. Proto časem utrpěly újmu „na zdraví“ a v současné době jsou ve sbírkách velmi vzácné. Tento aspekt ve spojení s jejich originalitou ovlivňují trh, který tuto Dušovu tvorbu hodnotí velmi vysoko.

- 1 Jůza, Vilém: Na prahu života. Kapitola z náčrtu monografie. Těšínsko 31, 1988, č. 2, s. 6 - 10.
- 2 Svoboda, Jaroslav - Ritter, William: Ferdiš Duša. Ostrava 1958; Kalec, Jan: Jiskry Pobeskydí. Věraikon, 1919, s. 51 - 56.
- 3 Kubela, Rudolf: Nepominutelná životní výročí malíře Ferdiše (Ferdinanda) Duši. Valašsko, 2008, č. 1, s. 20.
- 4 Bogar, Karel: Lístky polní pošty. Těšínsko 31, 1988, č. 2, s. 10 - 13.
- 5 Knězek, Libor: S Radhoštěm v erbu. Čtení o životě a tvorbě Františka Horečky. Brno 2004, s. 34.
- 6 Bogar, Karel: Pokladní deník Ferdiše Duši z let 1920 - 1923. Těšínsko 14, 1971, č. 4, s. 12 - 14.

40 let Pobeskydského klubu přátel výtvarného umění ve Frýdku-Místku

Jana Hradilová – Miroslava Žembová

Neúprosný čas nám v našem konání nebývá mnohdy nakloněn, přesto se za ním neustále ohlížíme. Letošní čtyřicáté narozeniny **Pobeskydského klubu přátel výtvarného umění ve Frýdku-Místku** nás vybízí k tomu, abychom si na těchto stránkách připomněli klubový život posledních deseti let. V tematickém čísle Těšínska z roku 1998 zmapoval předešlá tři desetiletí existence klubu jeho dlouholetý předseda PhDr. Karel Bogar.

Nechceme nostalgicky vzpomínat, spíše jen připomenout klubové akce, které již mají tradici, a vyzvednout nové, které mohou být příslibem další činnosti našeho sdružení. Ta vždy závisela na přízni výtvarníků a institucí podporujících kulturu, neméně však na obětavé práci členů klubu, zvláště jeho výboru.

Program klubu je navíc otevřen i pro širší veřejnost. Těší nás, že se na klubových akcích setkáváme se stále větším počtem mladých zájemců o výtvarné umění. Je to i tím, že náš klub má pět kolektivních členů, kterými jsou většinou střední školy, a proto jsou jejich studenti o naší činnosti informováni. Prostory k realizaci klubových akcí nám ochotně poskytuje zejména VOŠ Goodwill ve Frýdku-Místku a její otevřená náruč v podobě přednáškového sálu a jednací místnosti pro pravidelné schůzky členů výboru i Městská knihovna ve Frýdku-Místku.

Přednášky

Za kvalitu přednášek o umění v posledních letech již tradičně ručili J. Demel z Valašského Meziříčí a J. Havlíček z Ostravy, z našich řad pak M. Král a Dr. J. Mička, který je zpestřil hudebními lahůdkami. Do světa vědy jsme měli možnost vstoupit díky přednášejícím prof. PhDr. J. Kellerovi, doc. PhDr. P. Holému či afrikanistovi PhDr. V. Klímovi. Podkroví místecké knihovny nás

přijalo nejednou za účelem zajímavých besed (s Mgr. J. Veselskou, s Dr. A. Urbišem, s PhDr. L. Knězkem aj.) O nové téma, architekturu Ostravy, obohatil naše přednáškové cykly Mgr. Martin Strakoš. Ph.D. Velmi zajímavé byly také přednášky Dr. Jiřího Langra o skanzenech v Evropě a Dr. Jaroslava Štíky o valašské a lašské kultuře a umění.

Snad pro všechny milovníky umění zůstávají stále velkým lákadlem ateliéry. Časy se však mění a taková návštěva dvou či tří desítek zájemců nemusí být vždy vítána. Museli jsme proto hledat i jinou formu kontaktů s umělci. Osvědčily se besedy na jejich výstavách v rámci vernisáže, derniéry nebo samostatné akce. U příležitosti Dušova roku si připomeňme, že celá řada takových bezprostředních setkání (s J. Hrnčárkem, J. Šmolovou, E. Servátkovou, J. Novickým, L. Majerem, J. Homolkou, K. Říhovským, J. Lyskovou – Petržílkovou atd.) proběhla pod patronátem PKPVU ve Frýdku-Místku ve frýdlantském Památníku Ferdiše Duši. Věříme, že naše kontakty s městem Frýdlandem nad Ostravicí (s Galeríí Domov

Na besedě s výtvarnicí Eliškou Servátkovou ve Frýdlandě n. O.

Jaroslav Homolka,
Ondřejník od Lhotky, kresba

a s Galeríí uměleckého smaltu a litiny) budou pro klub přínosem i v dalším desetiletí.

S nadšením byl klubisty přijat nápad spojit návštěvy ostravských výstav s večerními představeními v Divadle P. Bezruč. Pravidelně nás lákají všemi barvami zářící sály Muzea Beskyd, kde na Salonu možno spatřit i tvorbu některých našich členů. Obdivovatelé moderního umění si nenechají ujít neopakovatelnou atmosféru vernisáží v Langově domě či přehlídky soudobého smaltu s mezinárodním zastoupením špičkových emailérů.

Výstavy

Dlouho bylo naším přáním obohatit výstavní program ve městě pořádáním vlastních výstav. V roce 2002 jsme proto využili nabídky VOŠ Goodwill a v prostorách této školy realizovali první výstavní akci z cyklu Návraty. Samotný název napovídá, jakým směrem bychom se chtěli ubírat – vracet se k dávným vazbám, k zapomínaným rodákům našeho kraje. Po letech se tak do Frýdku-Místku vrátilo dílo olomouckého malíře Ladislava Jalůvky, který dříve žil v nedalekých Palkovicích. Tvorbu slovenského malíře Jána Kuchty z Rožňavy uvedl o rok později PhDr. P. Pavliňák z ostravského Výtvarného centra Chagall. Dále jsme náš plán realizovali výstavou děl ak. malíře Martina Pawery. Několik desítek žáků základních a středních škol navštívilo v pořadí čtvrtou námi pořádanou výstavu, na níž představila svoje práce výtvarnice Alena Podzemná. Další výtvořky autorky klubisté obdivovali přímo v jejím ateliéru ve Valašském Meziříčí. Menší výstavy byly průběžně instalovány i na chodbách zmíněné VOŠ. Pro opravdový zájem, se kterým se naše výstavní činnost setkala, hodláme v přednáškovém a dnes i výstavním sále Goodwillu po vylepšení technických podmínek tradici cyklu Návraty obnovit.

Památník Č. Kramoliše
od sochaře I. Kitzbergra
v Rožnově p. R.

Portfolia

Výstavu s názvem Nahlédnutí mohli nedávno vidět návštěvníci Městské knihovny v Místku. Naskytla se jim tak jedinečná příležitost nahlédnout do souboru grafických listů, jež s příchodem nového milénia začal PKPVU ve Frýdku-Místku vydávat předním regionálním výtvarníkům (E. Kučerové – Landsbergové, J. Sibinskému, K. Lepíkovi, I. Koskové, Š. Mleczkovi, E. Servátkové, L. Kovalové, K. Říhovskému a P. Bednářovi). Průvodním slovem portfolia provází většinou PhDr. Karel Bogar, o jejich grafickou úpravu a tisk se zasloužil svadnovský výtvarník Štěpán Mleccko.

K letošnímu jubileu malíře a grafika Ferdiše Duši se připravuje reedice jeho cyklu Dolu Váhom, který patří k nejzávažnějším dílům autora a české meziválečné grafiky. Klub tak připomene i řadou jiných akcí, významné výročí roku. Nové portfolium navazuje také na podporu vzájemných kulturních vztahů se sousedy na Slovensku.

Členové vždy netrpělivě očekávají křest nového grafického souboru, neboť pro mnohé z nich mají tyto tisky nejen hodnotu uměleckou, ale i sběratelskou. Vydavatelskou činností podporovanou statutárním městem Frýdek-Místek tak propagujeme náš výtvarný klub a zároveň originálním způsobem přispíváme k prezentaci regionu a upevnění jeho kulturních tradic.

Čestní členové

Při svých akcích se členové klubu seznámili se stovkami výtvarníků a umělců, kteří se nesmazatelně zapsali do jejich vědomí. Mnozí jsou nositeli výtvarné tradice regionu, další přispěli svou pomocí i vlastní prací k činnosti našeho spolku, někteří věnovali klubu výroční grafické listy. Dlouholetý a neformální vztah s některými z nich nás podnítil k udělení čestného členství klubu těmto vzácným lidem. Tak se postupně čestnými členy PKPVU ve Frýdku-Místku stali ak. malíři František Podešva, který nás dobrosrdečně přivítal na Soláni, a Vladimír Komárek, jenž k nám několikrát přivezl svůj neutuchající humor ze Semil u příležitosti svých výstav ve frýdeckém zámku. Stejně tak je nám vždy milo besedovat s malířkou Eliškou Servátkovou, obdivovat její talent, skromnost a věčný optimismus. Několikrát jsme měli možnost se setkat s průmyslovým výtvarníkem Jaroslavem Olšákem a jeho dílem, které představuje osobitou syntézu řemeslné a umělecké práce. S obrazy nesoucími podpis ak. malíře Jana Hrnčárka, rodáka z Fryčovic, zase rádi spojujeme své představy Janáčkova rodiště či celého beskydského kraje.

Nyní, kdy si připomínáme čtyřicáté jubileum klubu, se novými čestnými členy PKPVU ve Frýdku-Místku stali výtvarníci Eva Kučerová – Landsbergrová, Jaroslav Homolka a Karel Říhovský.

Medailony

Eva Kučerová – Landsbergrová

(nar. 24. 5. 1947 ve Frýdku-Místku)

Je významnou místeckou výtvarnicí, jejíž tvorba přesahuje hranice regionu i naší republiky. Studovala grafický obor na SUPŠ v Uherském Hradišti. V cyklech kreseb, volné i užité grafice, pastelech, umělecké fotografii i smalttech se nechává převážně inspirovat přírodou. Svým smaltérským uměním výrazně přispívá k udržení staré řemeslné tradice pod Beskydami. Je členkou asociace EMAIL ART. K výčtu jejích aktivit patří navázání kontaktů s nejvýznamnějšími středisky smaltářské tradice v Evropě, organizační účast a především pak autorská zastoupení na mnoha mezinárodních sympoziích smaltu.

Přesto, že při experimentování v oblasti smaltu dokonale poznala jeho specifiku, jeho široké technologické a umělecké možnosti, směřuje ve své výtvarné tvorbě k barevnému i tvarovému minimalismu. Její výrazový asketismus posledního období doslova fascinuje diváka svou výpovědní silou.

Nutno dodat, že Eva Kučerová – Landsbergrová stála také u vzniku PKPVU ve Frýdku-Místku, podílela se na klubových akcích a vytvořila první z řady klubem vydaných grafických souborů v podobě kresebných záznamů z cest.

Jaroslav Homolka

(nar. 18. 5. 1939 v Příbrami)

Patří již několik desetiletí k výrazným osobnostem našeho výtvarného Pobeskydí. Studoval na Katedře výtvarné výchovy Palackého univerzity v Olomouci. Přestože mu léta většinu času zabírala pedagogická práce a později vedoucí funkce na SOU ve Frýdku-Místku, kde vychoval celou řadu dnes známých výtvarníků, vždy si našel čas na to, aby se věnoval výtvarné tvorbě. Vedle oblíbených jihočeských motivů se u něj setkáváme s tematikou Šumavy, Podkrkonoší i slovenských hor. V malbě vychází hlavně z impresionistické tradice. Proměny beskydské krajiny zachytil mnohokrát v terénu při pohledech z Palkovických Hůrek. Figurální motivy pak nacházíme v jeho ilustracích a grafické tvorbě, které známe důvěrně, neboť J. Homolka patří mezi ty výtvarníky, kteří již roky spolupracují s PKPVU.

*Eliška Servátková,
Poslední dráteník*

Karel Říhovský

(nar. 2. 1. 1926 v Zbrašově u Hranic)

Jako scénograf, malíř, grafik a propagační výtvarník si již před lety vytvořil svůj osobitý umělecký jazyk. Ilustroval přes 150 publikací, je autorem řady plakátů i naučných tabulí flóry a fauny. V poznávání přírody, kterou výtvarně poetizoval, sehrála důležitou roli jeho dlouholetá spolupráce s Krajským střediskem památkové péče a ochrany přírody v Ostravě. Jeho stylizovaná kresba evokuje secesní tvarosloví a impresionistickou křehkost. PKPVU ve Frýdku-Místku vydal v roce 2006 soubor grafických listů Dva světy u příležitosti životního jubilea autora.

Zájezdy

Cestování za výtvarným uměním a zajímavými lidmi i místy jsou neoddělitelnou součástí naší klubové činnosti. Patří k velmi oblíbeným akcím a mnohdy, bohužel, není místo pro všechny zájemce.

Každoročně je pořádáno několik zájezdů autobusem či vlakem do výstavních síní v bližším okolí – např. do Ostravy, Havířova, Třince, Karviné, Českého Těšína, Rožnova, Vsetína, Valašského Meziříčí, či do poněkud vzdálenějšího Zlína nebo Brna. Často se po zhlédnutí zajímavé výstavy konají i domluvená setkání s výtvarníky, neboť kontakt a povídání si přímo s autorem přináší poněkud jiný, hlubší prožitek, pochopení postojů a pocitů tvůrce. Velmi si vážíme toho, že mnozí výtvarníci nás nechají nahlédnout i do svých ateliérů, umožní nám nasát atmosféru jedinečnosti okamžiku.

*Klubisté s Dr. Pavlíňákem
na zahájení výstavy
členů spolku Hollar*

Nezapomenutelná byla setkání třeba s akademickým malířem Luďkem Majerem v Rožnově, Josefem Novickým v Třinci, manžely Benešovými v karvinském Chagallu, sochařem Petrem Borečkem v Oldřichovicích nebo se sochařem a keramikem V. Grošem ve Veselí nad Moravou. Zajímavé byly návštěvy v ateliéru Milana Obody, Antonína Kroči nebo „přepadovka“ u malíře Zdeňka Hudečka na jižní Moravě. U Jiřího Holíka z Hrobic u Slušovic jsme byli uvítáni jako na vernisáži a dodnes vzpomínáme i na jeho vlídnou paní. A takových návštěv byly desítky.

Jednodenní zájezdy směřují také do míst, o kterých si mnozí myslíme, že je známe, ale která nás pak překvapí spoustou zajímavostí, jež jsme při běžném uspěchaném cestování přehlédli, či o nich ani nevěděli. Je potěšující, že se organizátorům často podaří nalézt v těchto městech spřízněné duše, které mají o kulturu stejný zájem jako my a pro které není přítěží věnovat se nám ve svém volném čase a ukázat či zpřístupnit nám místa, kam se mnohdy běžný návštěvník nedostane.

Velmi zajímavé byly v posledních letech návštěvy Olomouce – Hradiska, Hranic, secesního Národního domu v Prostějově, Trojmezí na Hřčavě, pozoruhodných míst v Opavě nebo krnovské židovské synagogy. Objevné bylo také putování po stopách architektů bratří Šlapetových, rodáků z Místku, za jejichž stavbami jsme se vydali do Rožnova, Frýdlantu nad Ostravicí a na něž jsme narazili i v Olomouci.

Pomyslnou třešničkou na dortu naší každoroční činnosti je tematický třídní zájezd za pamětihodnostmi a uměním Čech, Moravy, Slovenska a Polska. Příprava je vždy velmi časově i organizačně náročná – dlouhá léta se jí věnoval hlavně předseda klubu, Karel Bogar, v posledních zhruba deseti letech se na přípravách podílejí i členové. Naše poděkování tak patří i paní Šmírákové, Jurtíkové, panu Královi,

manželům Nesvadbíkovým, Hradilovým, panu Musilovi, paní Malátové a dalším, opomenout nelze paní Báchorkovou, která se pečlivě stará o finanční stránku našeho cestování.

Naše toulání nejsou jen návštěvami míst, která znají běžní turisté a milovníci památek. Vždy se v programu objeví nějaká lahůdka – málo známé místo s unikátní stavbou architektury staré či nejnovější, zajímavost sochařská nebo malířská.

Dlouhá léta nás bezpečně dopravuje za našimi cíli autodopravce pan V. Turčín, který je již považován za našeho „dvorního“ řidiče a který má pro naše někdy hůře realizovatelné cestovatelské nápady pochopení.

Pro ilustraci našich cest připojujeme přehled vícedenních zájezdů v posledních letech:

- 1999 – Náchodsko a Broumovsko (Skalka, Náchod, kostelík ve Slavoňově, Broumov, Hvězda, barokní a lidová architektura...)
- 2000 – Louny a okolí (Peruc, Panenský Týnec, menhir v Kloboukách, Slaný, Lidice...)
- 2001 – Za uměním Oravy (Dolný Kubín, Zuberec...)
- 2002 – Jihlava a okolí (Havlíčkův Brod, Náměšť nad Oslavou, klášter v Želivi, Lysice...)
- 2003 – Bratislava (Uherský Brod, Hluk, Pezinok, Modra, Trnava, hrad Beckov...)
- 2004 – Pardubice a okolí (Litomyšl, Lázně Bohdaneč, kostel v Kočí, Kunětická hora, Slatiňany, Heřmanův Městec...)
- 2005 – Tábořsko (Soběslav, Tábor, lidová architektura okolo Veselí nad Lužnicí, Bechyně, Chýnov, Červená Lhota, Jindřichův Hradec...)
- 2006 – Vratislav a okolí (Pačkov, Opolí...)
- 2007 – Za uměním Znojma a jižní Moravy (Veselí n. M., Petrov, Vranov nad Dyjí, Třebíč, Moravský Krumlov, Ivančice...)
- 2008 – (Báňská města Kremnica, Banská Štiavnica, Banská Bystrica...)

Kurzy

Nebyli bychom klubem přátel výtvarného umění, kdyby se někteří z nás nevěnovali i výtvarné činnosti. Pro zájemce z našich řad i z řad veřejnosti byly uspořádány pod vedením Mgr. L. Nerudové a Mgr. J. Homolky kurzy kresby pod názvem Nebojte se tužky (2001, 2005), na oba navazovaly plenéry – v Ostravici a ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Několik členů se svými výtvarnými pracemi pravidelně zúčastňuje

frýdecko-místeckých Salonů v Muzeu Beskyd, nebo pořádá samostatné výstavy.

Společenské akce klubu

Naše klubová činnost je také obohacována vzájemnými setkáními členů – na již zmiňovaných přednáškách, výstavách a zájezdech, ale hlavně na každoročních valných hromadách klubu či při vánočním večeru. Valná hromada, která se koná v druhé půlce března, je příležitostí pro zhodnocení klubového života v uplynulém roce, členové výboru informují ostatní o činnosti a hospodaření klubu prostřednictvím Výroční zprávy. Již vícekrát se na těchto setkáních také křtila portfolia výtvarníků, kteří jsou spojeni s naším klubem a kteří se také účastnili následných neformálních besed a posezení.

Tradicí se také staly vánoční večery, které jsou obohaceny kulturním programem – vystoupeními pěveckými, recitačními, besedami o umění, promítáním či hudebními exkurzemi do světa vážné hudby. Velmi oblíbenými se staly večery s Dr. J. Mičkou, který provází poslech zasvěceným komentářem. Všichni členové se také těší na výroční prémii v podobě převážně grafických listů nebo drobné keramiky, na losování členských průkazů a tombolu, v níž jsou rovněž grafiky nebo publikace o umění. Zde je třeba připomenout zásluhu pana A. Kovala, z jehož sbírky část listů pochází a který i ochotně tato díla paspartuje.

Členové

Členskou základnu tvoří průměrně 115 členů individuálních a 5 členů kolektivních, kterými jsou VOŠ Goodwill, s. r. o. ve Frýdku-Místku, Střední zdravotnická škola, Gymnázium a SOŠ Frýdek-Místek, Střední škola gastronomie a služeb ve Frýdku-Místku a Městská knihovna Frýdek-Místek. Členové vlastní průkazy PKPVU, jejichž platnost je každoročně prodlžována po zaplacení členských příspěvků.

Činnost řídí výbor, letos v tomto složení: K. Bogar (předseda), A. Báchorková (jednatelka a pokladní), V. Liberová, H. Musil (dozorčí rada) a členové M. Král, M. Šmíráková, D. Jurtíková, V. Plouharová, J. Suchánková, L. Hradil, M. Žembová, J. Malátová, Z. Kuncová. V minulém desetiletém období se aktivně na práci podíleli také L. Krtková, Z. Nesvadbíková, T. Chlebková, M. Pospíšilová a Z. Mazanec.

Sponzoři

Velmi těžce by klub přežíval, kdyby se mu nedostávalo podpory ze strany uměnímilovných sponzorů. Finančně nám vypomáhá grant

statutárního města Frýdku-Místku, Distep a. s. ve Frýdku-Místku, Galerie Domov ve Frýdlantě nad Ostravicí umožňuje nákup výtvarných publikací se slevou pro členy klubu, velkorysý je přístup VOŠ Goodwill s. r. o. ve Frýdku-Místku, kde jsme našli prostory pro schůzovní, besední i výstavní činnost, stejně tak jako v prostorách Městské knihovny ve Frýdku-Místku. Neméně přínosná je práce členů, kteří se bez finančních nároků podílejí na zajišťování a zdárném průběhu klubových akcí.

Přesto všechno zůstává stále jen snem prostor pro pracovní zázemí klubu, kde bychom mohli vést agendu, využívat stabilně počítač a jinou techniku, být v pravidelném kontaktu se členy.

A co dál

Otevírá se před námi další desetiletí – doufejme, že úspěšné - činnosti klubu. Máme zajisté na co navazovat, čím se pochlubit. Žádný klub však nemůže fungovat bez zájmu lidí, bez jejich chuti poznávat nové, setkávat se, vyměňovat si názory. Naše členská základna není právě nejmladší, ale studenti středních škol, kteří se často účastní besed nebo výstav, jsou nadějí, že až přijde ten správný čas, najdou si cestu do našich řad a nabídnou svůj neotřelý a svěží pohled na svět zase z jiného úhlu, než na něj nahlížíme my. V dnešní uspěchané době je to cíl hodně náročný, ale ne nespelnitelný. Přejme si tedy my, členové, aby se nám dařilo náš klub udržovat činností a programem zajímavý a lákavý a aby ti, kdo do jeho řad vstoupí v budoucnu, mohli stavět na solidních základech jak faktických, tak myšlenkových.

*Někteří klubisté stihli i zahájení jubilejní výstavy ak. mal. J. Hrnčárka, který přijímá gratulaci L. Majera
Ilustrace: Archiv Pobeskydského KPVU ve Frýdku-Místku*

Kouzlo poutních obrázků

Z fondů knihovny Silesia

Marta Holoušková

Drobné devoční grafiky s motivy poutních míst, světců, památek na posvěcení kostela či památek působení některého z kněží byly v minulosti běžnou součástí katolických domácností. Bývaly nejčastěji přinášeny jako dárek a památka z pouti, rozdávaly se při prvním sv. přijímání, při křtu, o vánočních i velikonočních svátcích či při primiciích. Vkládaly se do bible či do modlitební knihy, lepily se pro ozdobu na přední desky knižní vazby nebo přidešší kancionálů, dotýkané škapulířové obrázky nosili věřící stále při sobě pro ochranu, drobné pověrečné obrázky polykali s vírou v uzdravení. Barevné obrázky zdobily vnitřní dveře malovaných almar a víka truhel, zarámované někdy doplňovaly lidové obrázky na skle ve svatém koutě, úmrtní obrázky doprovázely věřícího na poslední cestě a pozůstalým připomínaly pomíjivost světského života.

Nevelký soubor převážně poutních obrázků byl zařazen také do Muzejní knihovny Silesia jako srovnávací materiál k dřevořezům na titulních stranách kramářských tisků a v současnosti zahrnuje 53 exemplářů. 31 obrázků je věnováno kultu Panny Marie, na 15 jsou místa zasvěcená sv. Anně, dále jsou mezi obrázky zastoupena vyobrazení Ježíše Krista a jeho ukřižování, sv. Františka z Assisi, sv. Alžběty a sv. Jana Bosca. Mezi zobrazovanými místy převládají obrázky ze Staré Vody (13 obrázků) a poutního kostela Panny Marie Pomocné u Cukmantlu (Zuckmantel, dnešních Zlatých Hor - 10 obrázků). Další poutní obrázky pocházejí z Hrabyně u Opavy, Frýdku, Cvilína u Krnova, Frývaldova (Freiwaldau, dnešního Jeseníku), Fulneku, Příbora, Kotouče u Štramberka (Hora Olivetská), Ostravy, Frýdbergu (Friedeberg, dnešní Žulové), Brunnelheide (Vřesové studánky) a Obergrundu (dnešní Horní Údolí). Kromě poutních obrázků a obrázků svatých je ve fondu zastoupena například i památka sv. misie v Těrlícku nebo upomínka na primici kněze F. Topiarze ze Stanislavic. Ve fondu jsou zařazeny i tři vícelísté modlitby s barevnou litografií na titulní straně a dvojlist „Památka Serafického řádu svatého otce Františka z Assisi“.

Přestože nejpočetnější skupinou drobné devoční grafiky ve fondu Muzejní knihovny Silesia jsou barevné a jednobarevné (někdy i lakované) litografie z konce 19. a počátku 20. století, fond obsahuje i rytiny z 18. a 19. století a nejmladší, ofsetové obrázky, pocházejí ze 40. let 20. století. Pět exemplářů patří mezi sběrateli ceněný typ poutních obrázků s vyobrazením

poutního místa rámovaným širokou strojově prolamovanou bordurou, která budí dojem křehké „papírové krajky“. Zajímavostí je i papírový obrázek vytvořený tlačným slepotiskem se zlacením pozitivního reliéfu.

Původci rytin bohužel téměř nejsou uváděni. Výjimku tvoří mědirytina Panny Marie Sedmibolestné z Cvilína u Krnova signovaná rytcem Langerem¹ a ocelorytina Panny Marie Hrabynské z poloviny 19. století signovaná „Carl Mayer's K.[unst]-A.[nstalt] in Nürnberg“. Litografie a ofsetové obrázky však již často nesou místo vydání a jméno nakladatele. I nevelký soubor obrázků Muzea Těšínska dokládá, jak běžný byl pro české odběratele tisk poutní produkce v zahraničí. Zejména obrázky s německou modlitbou na zadní straně byly vydávány v Innsbrucku a Norimberku, ve fondu je obsažena i litografie ze známého švýcarského nakladatelství bratrů Benzingerových z Einsiedelnu. Mezi nejčastěji uváděné české nakladatele patří J. N. Derka ze Svatého Kopečku u Olomouce a J. N. Enders z Nového Jičína (oba činní na přelomu 19. a 20. století), nejstarší poutní obrázek ve fondu se jménem nakladatele pochází patrně z počátečního období produkce dílny Zikmunda Rudla.²

Nejvzácnějšími exempláři souboru jsou ale dvě rytiny tištěné na hedvábí, které zobrazují milostnou sochu sv. Anny uctívanou v kostele sv. Jakuba Většího a sv. Anny ve Staré Vodě u Libavě. Nesignovaná mědirytina na žlutém hedvábí (inv. č. H 10208/7) zobrazuje sošku sv. Anny Starovodské obklopenou plamennou aurou na podstavci umístěném nad rozkvetlým stonkem pomněnky, po stranách sošky rozsypávají dva putti další květy. Text pod obrázkem „Diva ANNA Miraculis Clara in Alt Wasser“ doplňuje nápis na třech spodních lístcích pomněnky „vergiss mein nicht“. Pojetí milostné sošky odpovídá vyobrazení na několika prvních známých poutních tiscích ze Staré Vody³ a patrně pochází přibližně ze 30. - 40. let 18. století.

Ztvárnění milostné sošky sv. Anny na mladší mědirytině na růžovém hedvábí (inv. č. H 10208/3) je obdobné. Plamenná aura je však obklopena oblaky s vykukujícími hlavičkami andílků, pod podstavcem sošky je stuha s nápisem „S. ANNA in Altwasser“. Ve spodní části rytiny je zobrazen kostel s ambitem, v pozadí doplněný kapličkou sv. Anny s Královskou studánkou. V pravém dolním rohu je umístěna lidská lebka, na které sedí pták se snítkou pomněnky v zobáku a medailonkem s mariánským monogramem

Rytina na růžovém hedvábí –
sv. Anna Starovodská.
Sbírkou Muzea Těšínska
Foto Marta Holoušková

Rytina na žlutém hedvábí –
sv. Anna Starovodská.
Sbírkou Muzea Těšínska
Foto Marta Holoušková

na krku. Rytina je doplněna textem „*Im Leben und im Tod vergiss mein nicht bey Gott*“. Spodní část obrázku je patrně odštířena, lze však podle podobných vyobrazení usuzovat, že by se snad mohlo jednat o jedno z opakovaných vydání rytiny nakladatele Johanna Franze Hoffmanna z Králík (†1766).⁴

Poutní obrázky ve fondu muzejní knihovny byly donedávna uloženy do dvojlistů z tvrdého papíru, ke kterému byly přichyceny lněnou nití. U některých z nich tak došlo k přeložení u okraje a částečnému poškození. V roce 2007 byl proveden jejich soupis, obrázky byly šetrně vyjmuty, vyrovnány a poškození byla podlepena nekyselými opravnými páskami z japonského papíru. Následovalo jejich naskenování a obrázky byly uloženy do závěsných inertních kapes z čirého polypropylenu, což umožní nejen

1) Poutní obrázek se strojovou papírovou krajkou – Panna Maria Pomocná, *Mariahilf u Zlatých Hor*. Sbírky Muzea Těšínska
Foto Marta Holoušková

2) Barevná litografie – Obraz Matky Boží v Příboře. Sbírky Muzea Těšínska, Foto Marta Holoušková

jejich ochranu do budoucna, ale i větší přehlednost pro případné badatelské využití. Veřejnosti budou představeny na výstavě „Putovali poutníci“, která bude zahájena v listopadu 2008 ve výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově.⁵

POZNÁMKY

- 1 Jedná se snad o práci mědirytcy Sebastianu Langeru, (*1772 Opava, †1841 Vídeň), před jeho odchodem na akademii do Vídně. Tomanův Nový slovník československých výtvarných umělců uvádí chybný rok narození 1762. Stručné biografické údaje a ukázky některých prací ke srovnání viz např. článek Assel, Jutta - Jäger, Georg: Goethes „Götz von Berlichingen“ in Illustrationen von J. H. Ramberg. Eine Dokumentation [online]. In: Goethezeitportal. München: Gesellschaft zur wissenschaftlichen Förderung und kulturellen Vermittlung von Literatur, Kunst und Kultur auf medialer Basis, april 2008. [cit. 2008-05-18]. Dostupné na [www: <http://www.goethezeitportal.de/index.php?id=3716>](http://www.goethezeitportal.de/index.php?id=3716)
- 2 Zikmund Rudl (někdy uváděný jako Siegmund Rudel, *1802, †1864), působil v Praze od roku 1827. Do roku 1840 tiskl téměř výhradně mědirytiny, později se zaměřil zejména na ocelorytiny. Rytina z fondu Muzea Těšínska zachycuje obraz milostné sošky sv. Anny Starovodské.
- 3 Krejčová, Jana: Poutě do Staré Vody u Libavé ke Sv. Matce Starovodské, uctívané v kostele Sv. Jakuba Většího a sv. Anny. Olomouc 2003, s. 62 - 64.
- 4 Tamtéž, s. 64-66
- 5 K tématu viz také: Charvátová, Eva: Svaté obrázky. Čechy a Morava. Praha 2007, Chyba, Karel: Slovník knihtiskářů v Československu od nejstarších dob do roku 1860. Praha 1966, Royt, Jan - Šmídová, Lenka: Drobná devoční grafika. Rakovník 1995.

Setkání s Rudolfem Žáčkem

Zbyšek Ondřeka

Když jsem před pěti lety nastupoval jako začínající ředitel Muzea Těšínska, seznamoval jsem se postupně s celou řadou nových tváří. Spolupracovníků, zaměstnanců, přispěvatelů do časopisu „*Těšínsko*“, starostů, úředníků i vážených akademiků. Člověk by ani nevěřil, s kolika lidmi se v muzeu setkáte, ale časem se mi podařilo skoro všechny poznat osobně. Jen s doc. PhDr. Rudolfem Žáčkem, Dr., jsme se poměrně dlouho mýjeli. A přitom jsem se právě s ním potřeboval seznámit co nejdříve, neboť právě s ním bylo nutné projednat tolik věcí, vždyť je to vůdčí osobnost v redakční radě našeho časopisu, stál u celé řady publikačních projektů muzea v minulosti, bez něj by se nepodařilo mnoho z toho, co muzeum vydalo a prezentovalo, vůbec realizovat. „*Pan docent se už na Vás těší, rád by se s Vámi seznámil, měli byste spolu projednat záležitosti dalšího čísla časopisu, jmenovat členy*

redakční rady..., ale omlouvá se, musel odjet na další jednání, pozdravuje Vás...“ oznamovala moje zástupkyně paní Vlasta Byrtusová pokaždé, když jsem zjistil, že se R. Žáček v muzeu na chvíli zastavil, (jako na zlost obvykle v době, kdy jsem tam zrovna nebyl), vyřídil, co je třeba a zase odjel.

Trvalo řadu týdnů, než jsme na první setkání v našem nabitém pracovním programu vyšetřili čas. S Rudolfem Žáčkem jsem dosud osobně nikdy nejednal, znal jsem jej jen z fotografií. Předcházela jej pověst mimořádně pracovitěho historika a přísného vysokoškolského učitele... Jaký asi je ve skutečnosti? Jak vypadá? Neměl jsem čas o tom mnoho přemýšlet, najednou přede mnou stál - v obleku s bílou nažehlenou košilí a kravatou - muž statné postavy s usměvavými očima a především s hlavou plnou nepoddajných stříbrných, zvlněných vlasů, které byste spíše čekali

20. května 2008 oslavil náš přední historik doc. PhDr. Rudolf Žáček, Dr. významné životní jubileum. K přání se připojuje redakce časopisu *Těšínsko* a přeje jubilantovi hlavně pevné zdraví, hodně štěstí, tvořivou inspiraci a úspěchy v práci.

Návštěva prezidenta Václava Havla v Muzeu Těšínska v r. 1993, zleva Rudolf Žáček
Foto Aleš Milerský

u mladého rockera než u slovutného akademického funkcionáře. V kanceláři ředitele Slezského ústavu v Opavě voněla káva a vybízela k příjemnému posezení. Netušil jsem, jak rychle skončí. Záhy po příchodu ředitele Slezského zemského muzea PhDr. Jaromíra Kaluse se Rudolf Žáček z křesílka nečekaně svižně zvedl, rázně ze stolu sebral hromadu papírů s články, fotografiemi a příspěvky pro „Těšínsko“ a se slovy „Pojďte teď chvíli pracovat...“ vyzval mou zástupkyni a zároveň tajemnici redakční rady našeho časopisu paní Byrtusovou, aby jej následovala do vedlejší místnosti. Zůstali jsme s ředitelem Kalusem sami. Což o to, bylo to také příjemné setkání, avšak dříve, než jsme stihli kvalifikovaně okomentovat poslední mimořádně významné události z kuloárů parlamentních výborů, byli R. Žáček s V. Byrtusovou zpátky, a již s první verzí nového čísla „Těšínska“. A přešli jsme rovnou k věci. Vypadalo to, jako bychom se znali již několik let a jako bychom naposledy o našich záležitostech jednali včera na poradě. Rudolf Žáček působí jako výkonný redaktor „Těšínska“ od r. 1989, každé nové číslo časopisu projde jeho pečlivým posouzením a především jeho zásluhou získal časopis dnešní velmi slušné jméno jak u laické tak odborné veřejnosti. Příspěvky byly stránku po stránce prolistovány, okomentovány, navrženy k zařazení, vyřazení, krácení,

stylistickému přepracování, doplnění popisků k obrázkům nebo doplnění poznámkového aparátu, k upřesnění či k posouzení redakční radou. Všiml jsem si, že příspěvky jsou již opatřeny výraznými zásahy červeným perem. Neunikla žádná chyba – meritorní ani stylistická. U některých příspěvků byly dopsány celé věty s poznámkami. Ta důslednost mne trochu překvapila. „Tohle dělám po večerech, přes den na to není čas. Ale to víte, pane řediteli, do „Těšínska“ to musí jít v pořádku...“ všiml si R. Žáček mých rozpaků. Řeč se stočila na odborné zaměstnance muzea, jejich profesní růst, charakterové vlastnosti, odborné znalosti, publikační činnost. V muzeu pracuje několik absolventů Slezské univerzity. Hned jsem poznal, že doc. Žáček je všechny dobře zná. Nejsou mu lhostejní, někteří pokračují v doktorandském studiu na téže univerzitě. Hovořili jsme o nejnovějších výstavách muzea, plánovaném stěhování, problémech s uložením sbírek v depozitářích, o věčném nedostatku finančních zdrojů, vztazích mezi muzejníky a úředníky... Aniž jsem si to uvědomil, po celou dobu jsme skutečně pracovali.

Naše první setkání napovědělo mnohé. Po něm následovala řada dalších. A vždy tomu bylo podobně - pokaždé jsme velmi brzy začali pracovat, na plané řeči nezbyl čas. Dnes je Rudolf Žáček rektorem Slezské univerzity v Opavě, ale vůbec se nezměnil – kromě toho, že řídí univerzitu, stále vědecky pracuje, na vysoké škole také přednáší a vychovává novou generaci českých historiků, kterým vštěpuje povědomí a lásku ke Slezsku. A jaksi navíc ještě píše, rediguje a vydává časopisy a knížky s historickou a vlastivědnou tematikou, Těšínsko nevyjímaje. Muzejní aktivity, především péče o sbírkové fondy, příprava výstav, přednášek a odborných publikací, práce s dětmi a mládeží a další aktivity mu nejsou ničím vzdáleným a neshlíží na ně s povýšeným profesorským pohledem. Naopak. Jsem si jist, že Muzeum Těšínska není pro Rudolfa Žáčka jen jedním z řady regionálních muzeí zapomenutých někde ve slezském pohraničí, záleží mu na tom, aby dělalo svou práci co nejlépe. Také Těšínsko mu není vzdáleným regionem kdesi na hranicích. Pokaždé, když jsme to potřebovali, dokázal poradit a pomoci. Již třetím rokem je předsedou Vědecké a programové rady Muzea Těšínska a jeho volba do této funkce nebyla náhodná. Historik a rektor Rudolf Žáček si zaslouží naše uznání, poděkování a přání všeho dobrého do dalších let jako málokdo. A jsem si skoro jistý, že podobných pracovních setkání, jakým bylo to první, bude ještě hodně.

- Žáček, R.: Příspěvek k historii frýdecké pilnickárny. Těšínsko 16, 1973, č. 4, s. 8–10.
- Žáček, R.: Dosavadní výsledky archeologického výzkumu na hradě Hukvaldy. Těšínsko 17, 1974, č. 3, s. 19–22.
- Žáček, R.: Válkový plechu ve Frýdku- Místku (Lískovci) v letech 1937-1939. Těšínsko 18, 1975, č. 2, s. 4–5.
- Žáček, R.: Mostárna Karlovy huti v době průmyslové krize. Těšínsko 21, 1978, č. 3, s. 35–37.
- Žáček, R.: Národnostní otázka, dělníci a český tisk o Místku v roce 1909. Těšínsko 21, 1978, č. 4, s. 2–5.
- Žáček, R.: Městské znaky Frýdku a Místku v minulosti a současnosti. Těšínsko 22, 1979, č. 2, s. 26–27.
- Žáček, R.: Poddanské nepokoje na hukvaldském panství v letech 1766-1775. Těšínsko 22, 1979, č. 4, s. 14–16.
- Žáček, R.: K počátkům železářské výroby na Čeladné. Těšínsko 23, 1980, č. 4, s. 36–37.
- Žáček, R.: Povstání poddaných na hukvaldském panství v roce 1643. Těšínsko 28, 1985, č. 4, s. 25–26.
- Žáček, R.: Bibliografie časopisu Těšínsko vyšla! Těšínsko 28, 1985, č. 4, s. 36.
- Žáček, R.: Socialistický tisk o Frýdlantě n. O. na konci 19. a na počátku 20. století. Těšínsko 28, 1985, č. 3, s. 24–25.
- Žáček, R.: K výrobě potaše v Beskydech v 18. století. Těšínsko 30, 1987, č. 2, s. 30.
- Žáček, R.: Smlouvy o výrobě cihel na panství Hukvaldy z poloviny 17. a z poloviny 18. století. Těšínsko 30, 1987, č. 2, s. 30–31.
- Žáček, R.: Cena za život. Těšínsko 31, 1988, č. 2, s. 26.
- Žáček, R.: Ochrana Těšínska proti moru v první polovině 18. století. Těšínsko 31, 1988, č. 2, s. 27–28.
- Žáček, R.: Dokument z Těšínska ve fondech frýdeckého muzea. Těšínsko 32, 1989, č. 1, s. 23.
- Žáček, R.: Z historie hukvaldské obory. Těšínsko 32, 1989, č. 1, s. 27.
- Žáček, R.: O vytyčení pluzin na Hukvaldském panství: Oldřich Tabásek, Historická geografie 25, Praha 1986, str. 97 – 125. Těšínsko 32, 1989, č. 1, s. 30.
- Žáček, R.: Budovy textilní továrny firmy Czajaneck v Místku. Těšínsko 32, 1989, č. 1, 4. s. obálky.
- Žáček, R.: Příprava hradu Hukvaldy k obraně v roce 1576. Těšínsko 32, 1989, č. 2, s. 28–29.
- Žáček, R.: Stavba šance v poslední čtvrtině 18. století. Těšínsko 32, 1989, č. 3, s. 22.
- Žáček, R.: Zpráva o posádce na jablunkovských šancích v roce 1647. Těšínsko 32, 1989, č. 4, s. 16.
- Žáček, R.: Těšínsko a československo-polská konfederace. Těšínsko 33, 1990, č. 4, s. 17–18.
- Žáček, R.: Zpráva o vojákách na Frýdecko-Místecku v roce 1639. Těšínsko 34, 1991, č. 3, s. 23–24.
- Žáček, R.: Z počátků hutnictví na Frýdecku. Těšínsko 34, 1991, č. 4, s. 20–21.
- Žáček, R.: K životnímu jubileu doc. PhDr. Andělína Grobelného, DrSc. Těšínsko 35, 1992, č. 3, s. 31–32.
- Žáček, R.: Hrad Hukvaldy za třicetileté války. Těšínsko 35, 1992, č. 4, s. 7–9.
- Žáček, R.: K historii pověsti o zázračné Panně Marii Frýdecké. Těšínsko 36, 1993, č. 2, s. 18–19.
- Žáček, R.: Posádka na Hukvaldech v polovině 18. století. Těšínsko 36, 1993, č. 2, s. 18.
- Žáček, R.: Vybavení salaše v roce 1667. Těšínsko 36, 1993, č. 2, s. 18–19.
- Žáček, R.: Bohumínské panství v roce 1629. Těšínsko 36, 1993, č. 4, s. 4–7.
- Žáček, R.: Urbář panství frýštátského z roku 1571. Těšínsko 37, 1994, č. 1, s. 1–2.
- Žáček, R.: Vybavení hukvaldského hradu ve 30. letech 18. století. Těšínsko 37, 1994, č. 4, s. 11–13.
- Žáček, R.: Urbář panství frýdeckého z roku 1636. Těšínsko 38, 1995, č. 3, s. 1–4.
- Žáček, R.: K cenám na Frýdecku koncem 17. a počátkem 18. století. Těšínsko 39, 1996, č. 1, s. 6–12.
- Žáček, R.: Leopold Jan Šeršík: (K 250. výročí narození). Těšínsko 40, 1997, č. 3, s. 1–3.
- Žáček, R.: Účast slezské šlechty na tažení proti Turkům v roce 1566. Těšínsko 50, 2007, č. 1, s. 9–14.
- Kalus, J. – Žáček, R.: Z dějin muzejnictví na Frýdecko-Místecku a Jablunkovsku, Těšínsko 27, 1984, č. 2, s. 8–13.
- Kalus, J. – Žáček, R.: Střetnutí s banderovci v Morávce, Těšínsko 33, 1990, č. 1, s. 17–20.
- Kouřil, P. – Žáček, R.: Středověký hrádek v Janovicích, Těšínsko 27, 1984, č. 4, s. 23–24.
- Kouřil, P. – Žáček, R.: Drobné opevnění ve Stonavě, Těšínsko 30, 1987, č. 2, s. 6–9.
- Kouřil, P. – Žáček, R.: Nález zázdných nádob na hradě Hukvaldy, Těšínsko 24, 1988, č. 3, s. 12–15.
- Korbelářová, I. – Žáček, R.: Nový pramen k dějinám Těšínska. Těšínsko 39, 1996, č. 4, s. 5.
- Korbelářová, I. – Žáček, R.: Obraz Těšínska v církevní topografii „Silesia in Compendio“. Těšínsko 49, 2006, č. 1, s. 19–25.
- Korbelářová, I. – Žáček, R.: Dějiny středověku a raného novověku na stránkách Těšínska. Těšínsko 50, 2007, č. 3, s. 7–11.
- Nosková, M. – Žáček, R.: K činnosti Národní rady československé odboru pro Ostravsko a Těšínsko, ve Slezské Ostravě ve dvacátých letech. Těšínsko 38, 1995, č. 1, s. 17–19.
- Veselská, J. – Žáček, R.: K historii a dokumentaci dřevozpracujících řemesel ve Frýdku-Místku za feudalismu. Těšínsko 27, 1984, č. 4, s. 31–33.
- Veselská, J. – Žáček, R.: Publikační činnost Vlastivědného ústavu ve Frýdku-Místku. Těšínsko 17, 1974, č. 3, s. 11–12.
- Veselská, J. – Žáček, R.: K metodice kulturně-historického místopisu okresu Frýdek-Místek. Těšínsko 17, 1974, č. 3, s. 15–19.
- Veselská, J. – Žáček, R.: Památky na revoluční rok 1848 ve sbírkách Okresního vlastivědného muzea ve Frýdku-Místku. Těšínsko 22, 1979, č. 3, s. 23–27.

Padesátiny PhDr. Karla Müllera

Jan Al Saheb

Dne 13. dubna 2008 překročil práh „padesátky“ ředitel Zemského archivu v Opavě, přední znalec heraldiky i zapálený archivář v jedné osobě, PhDr. Karel Müller. Toto významné životní jubileum je jistě dobrým důvodem k ohlédnutí se za jubilantovou dosavadní životní a především odbornou dráhou, která je zčásti spojena také s Těšínskem a Muzeem Těšínska.

Karel Müller se narodil v Ostravě, kde také v letech 1973 – 1977 dosáhl středoškolského vzdělání. Za vysokoškolským studiem archivnictví, které završil v roce 1981 absolutoriem a získáním akademického titulu doktor filozofie, odešel do Olomouce. Po nezbytném období stráveném ve „službě vlasti“ pak zahájil svou odbornou dráhu nástupem do tehdejšího

Státního oblastního (od roku 1992 Zemského) archivu v Opavě. Do jeho čela byl jmenován v roce 1990. To už měl za sebou také první zkušenosti s pedagogickou činností na akademické půdě, neboť od roku 1989 přednáší svou milovanou heraldiku, sfragistiku a genealogii na olomoucké „alma mater“ jako externí pedagog. Jeho fundovaný výklad, charakteristický především nesmírným zaujetím pro věc, čišící snad z každé věty, zaujal a oslovil od roku 1992 rovněž nejednoho studenta nově založené Slezské univerzity v Opavě. I zde totiž náš oslavenec tímto jedinečným a jistě i nezapomenutelným způsobem předává své dalekosáhlé vědomosti a zkušenosti ze „svých“ pomocných věd historických. Z vlastní zkušenosti mohou jen potvrdit, že tyto přednášky jsou mezi studenty

PhDr. Karel Müller
Foto Martin Král

*Ředitel Muzea Těšínska
Zbyšek Ondřejka předává
pamětní medaili Karlu
Müllerovi u příležitosti
60. výročí založení Muzea
Těšínska
Foto Martin Krůl*

velmi oblíbené. O kvalitách a erudici Karla Müllera svědčí nejen četná publikační činnost (více než 150 studií, článků a statí), ale i fakt, že se v roce 1991 stal členem podvýboru pro heraldiku Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Rok nato se dočkal rovněž ocenění svých odborných znalostí, angažovanosti i organizačních schopností v oboru archivnictví, když byl jmenován členem Vědecké archivní rady ministra vnitra. Není to ale zdaleka jen odborná stránka, které si na jubilantovi jeho četní spolupracovníci i podřízení a vůbec všichni, kdo jej osobně poznali, cení. Karel Müller je totiž člověk, který neodmítne nezištnou radu, rád podá pomocnou ruku či vyjde vstříc. Také proto se svému řediteli rozhodli zaměstnanci Zemského

archivu v Opavě k jeho letošnímu jubileu připravit milé překvapení v podobě sborníku příspěvků k jeho padesátinám, nazvaném přiléhavým titulem „*Vážně i nevážně o víně*“. Ústředním a jednotícím tématem tohoto sborníku je, jak již z názvu vyplývá, víno ve všech možných souvislostech.

Přestože osobnost PhDr. Karla Müllera je spjata nerozlučně především se Zemským archivem, který již léta úspěšně řídí, není jeho jméno jistě neznámé ani čtenářům Těšínska. Nejenže na stranách tohoto periodika publikoval již mnoho přínosných a objevných studií zaměřených především na heraldiku těšínského Slezska, ale rovněž se několik let aktivně podílí i na redakci tohoto periodika. Členem redakční rady se Karel Müller stal v roce 2000. Další spolupráce s Muzeem Těšínska na sebe pak nedala dlouho čekat, a tak roku 2001 rozšířil dr. Müller řady sbírkové komise muzea a od roku 2006 zastává funkci místopředsedy muzejní vědecké rady. Vedle toho je také autorem publikace *Pečeti a znaky obcí českého Těšínska* (Český Těšín 1997) a společně s Rudolfem Žáčkem se autorsky podílel na přípravě katalogu výstavy Muzea Těšínska *Historické mapy a plány Těšínského Slezska* (Český Těšín 1994). Od roku 2003 redakčně zaštiťuje (společně s polským historikem Januszem Spyrou) také vydávání Těšínského muzejního sborníku/Cieszyńskich Studiów Muzealnych, vydávaného Muzeem Śląska Cieszyńskiego a Muzeem Těšínska. Nezbyvá tedy, než jubilantovi za jeho osobní angažovanost a práci pro Muzeum Těšínska jménem všech jeho zaměstnanců srdečně poděkovat a do dalších let popřát pevné zdraví, neutuchající elán a mnoho autorské inspirace.

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE K. MÜLLERA V ČASOPISU TĚŠÍNSKO

- Müller, K.: Pečeti obcí bývalého frýdeckého panství. Těšínsko 32, 1989, č. 3, s. 6 - 12.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého šenovského panství. Těšínsko 32, 1989, č. 4, s. 7 - 9.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Bohumín a Německá (Dolní) Lutyně. Těšínsko 33, 1990, č. 2, s. 12 - 14.
Müller, K.: O název nového města. Těšínsko 33, 1990, č. 3, s. 5 - 6.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Rychvald. Těšínsko 33, 1990, č. 3, s. 12 - 14.
Müller, K.: Městský znak Českého Těšína. Těšínsko 33, 1990, č. 4, s. 9 - 10.
Müller, K.: Pečeti bývalých panství Horní a Dolní Domaslavice a Horní a Dolní Tošanova. Těšínsko 33, 1990, č. 4, s. 22 - 24.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Dolní a Horní Suchá. Těšínsko 34, 1991, č. 1, s. 20 - 21.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Prstná a Dolní Marklovice. Těšínsko 34, 1991, č. 2, s. 24.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Ráj. Těšínsko 34, 1991, č. 4, s. 19 - 20.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Karviná. Těšínsko 35, 1992, č. 2, s. 22 - 23.
Müller, K.: Zaozlie - herby i pieczęcie. (Havířov 1991), 59 s. Těšínsko 35, 1992, č. 2, s. 31.
Müller, K.: Pečeti bývalých panství Horní, Prostřední a Dolní Bludovice. Těšínsko 35, 1992, č. 3, s. 24.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Fryštát a Doubrava. Těšínsko 36, 1993, č. 1, s. 12 - 13.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Šumbark a Životice. Těšínsko 36, 1993, č. 4, s. 24.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Těšínské komory. 1. část: Třinec a okolí. Těšínsko 37, 1994, č. 4, s. 17 - 19.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Těšínské komory. 2. část: Český Těšín a okolí. Těšínsko 38, 1995, č. 1, s. 30 - 31.
Müller, K.: Ještě ke znaku města Orlové. Těšínsko 38, 1995, č. 2, s. 28.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Kunčice nad Ostravicí. Těšínsko 38, 1995, č. 2, s. 6 - 7.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Těšínské komory. 3. část: Komorní Lhotka a okolí. Těšínsko 38, 1995, č. 4, s. 23 - 24.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalého panství Těšínské komory. 4. část: Jablunkov a okolí. Těšínsko 39, 1996, č. 1, s. 12 - 16.
Müller, K.: Pečeti obcí bývalých panství Horní Žukov, Soběšovice a Pitrov. Těšínsko 39, 1996, č. 3, s. 9 - 11.
Müller, K.: Znaky a pečeti Orlové a připojených obcí. Těšínsko 40, 1997, č. 1, s. 5 - 7.
Müller, K.: Město Ostrava - Znaky a prapory. Těšínsko 40, 1997, č. 3, s. 32.
Müller, K.: Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice. Těšínsko 41, 1998, č. 1, s. 33.
Müller, K.: Pěší pečeť knížete Kazimíra I. z poloviny 14. století. Těšínsko 41, 1998, č. 2, s. 23 - 25.
Müller, K.: Recenze. Těšínsko 44, 2001, č. 4, s. 32.
Müller, K.: Jiří Stibor šedesátníkem. Těšínsko 46, 2003, č. 2, s. 28.
Müller, K.: Nejstarší pečeť města Bohumína. Těšínsko 49, 2006, č. 2, s. 26 - 27.

Města a obce Těšínska se představují

Šenov

Město Šenov u Ostravy se nachází v západní části Těšínského Slezska a patří k nejstarším sídlům na Těšínsku. Na západě sousedí s Ostravou a na východě s Havířovem. Snad právě tato poloha ve stínu větších sousedů vedla k tomu, že Šenov se stal městem teprve 5. října 1998.

Hlavní kolonizace této části Těšínska probíhala v průběhu 13. století. První písemný doklad o existenci vsi Šenova je v soupise desátků vatislavského biskupství z počátku 14. století (kolem r. 1305). V držbě obce se postupně vystřídalo několik šlechtických rodů, mimo jiné Šaškové z Šenova. V roce 1531 koupili panství Sedlničtí z Choltic. Od poloviny 70. let 16. století až do konce 19. století patřil Šenov šlechtickému rodu Skrbenských z Hříště. Obec se stala centrem rozsáhlého panství, které bylo spravováno z šenovského zámku, jehož základy položili Sedlničtí a Skrbenští jej dále rozšířili a zvelebili. Baron Antonín Skrbenský v roce 1867 panství prodal šlechtičce Františce Fattoni von Hein a následně v roce 1893 panství zakoupil hrabě Jindřich Larisch-Mönnich. Ten o šenovský zámek nikterak nejevil zájem. Zámek chátral, až musel být v roce 1927 stržen.

Po mnichovské smlouvě se na podzim 1938 část Šenova spolu s většinou území Těšínska dostala pod polskou (později německou) správu, zbytek Šenova zůstal součástí Česko-Slovenska a poté Protektorátu Čechy a Morava. Po osvobození bylo území obce opět zceleno. Z hlediska státní správy patřil Šenov od roku 1949 k okresu Ostrava, od 1960 k okresu Frýdek-Místek a od roku 2003 spadá Šenov pod obec s rozšířenou působností – Ostravu, v níž dnes pracuje mnoho šenovských občanů.

Výraznou dominantou Šenova je farní chrám Prozřetelnosti Boží z roku 1764, nazývaný též Perlou Slezska. Tento rokokový jednolodní kostel s třemi věžemi postavil zřejmě architekt Jakub Pánek na zakázku Karla Františka Skrbenského na místě staršího dřevěného kostela sv. Mikuláše. Ve velkolepě zdobeném interiéru chrámu můžeme nalézt mnohé zajímavosti, např. náhrobní kameny s vyobrazením nejvýznamnějších představitelů rodu Skrbenských nebo jedny z nejkvalitnějších chrámových varhan na severní Moravě a ve Slezsku.

Ze sakrálních staveb v obci dále stojí kostel Českobratrské církve evangelické z roku 1937 a hřbitovní kaple Slezské církve evangelické augšpurského vyznání z roku 1896.

Z areálu původního zámku zůstala zachována pouze kašna a správní budova, v níž dnes sídlí ZUŠ Viléma Wunsche (1900 - 1984). Tento šenovský rodák, významný akademický malíř Ostravska a Těšínska, vyzdobil svými sgrafity vnější části budovy. Z dalších šenovských památek můžeme jmenovat sochy sv. Antonína Paduánského z druhé poloviny 18. století a sv. Jana Nepomuckého asi z roku 1791, dále budovu bývalé školy z roku 1856, několik roubených chalup a malých větrných mlýnků z 19. století.

Šenov má mateřskou školu, dvě základní školy a již zmíněnou základní uměleckou školu. Na náměstí se nachází městský úřad, pošta a obchodní středisko, občané mají k dispozici také zdravotní středisko. Ke sportovnímu vyžití slouží mimo jiné sportovní areál SK Šenov s několika hřišti. Město má také své šenovské muzeum a knihovnu. Pro poznávání krás Šenova byla zřízena naučná stezka Města Šenova.

Území města rozděluje na dvě nestatejné velké části údolní niva řeky Lučiny s loukami, poli a zbytky luhů. Lučina si zde převážně zachovala původní tvář meandrujícího toku. Přestože údolím procházejí dvě důležité dopravní tepny, silnice I/11 a elektrifikovaná železniční trať Ostrava – Český Těšín, celé údolí je významným biokoridorem. Také potok Dolní Datyňka, levostranný přítok Lučiny, si zachovává přirozený ráz s četnými meandry a v jejích vodách lze nalézt raky říční. V Šenově je také několik rybníků, z nichž vynikají především Volenský a Košťálovský, které jsou hnízdištěm ptactva. V místě zvaném Na Šajaru je z části zatopená bývalá pískovna, která je mimo jiné významným biotopem obojživelníků. Z hlediska krajinářského i přírodního je cenným bývalý zámecký park s našimi i nepůvodními dřevinami.

Šenov má dobré autobusové spojení s Ostravou, Havířovem a Frýdkem-Místkem, je zde také vlaková zastávka. Výhodná poloha, dobrá dopravní dostupnost, zachovalá příroda a památky, to vše je pro Šenov příslibem dalšího rozvoje.

Farní kostel Prozřetelnosti Boží

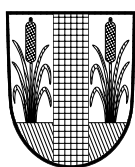
Břeh jednoho z šenovských rybníků

Nádvoří zámku, před zbořením

Nová zástavba, vlevo evangelický kostel

Adresa: Městský úřad Šenov, Radniční náměstí 300, 739 34 Šenov, telefon: +420 596 805 931, e-mail: meusenov@mesto-senov.cz
• Jméno současného starosty: Mgr. Darja Kuchařová • Počet členů zastupitelstva: 21 zástupců politických stran (ODS – 7 mandátů, ČSSD – 6 mandátů, KDU-ČSL – 4 mandáty, KSČM – 4 mandáty) • Počet obyvatel k říjnu 2008: 5 723 obyvatel, z toho 2 800 mužů a 2 923 žen • Rozloha: 16,63 km²

Text Jiří Kristian, ilustrace: Městský úřad Šenov, sbírka pohlednic D. Pindura

